

TARTU ÜLIKOOLI MAJANDUSGEOGRAAFIA SEMINARI ÜLLITISED
PUBLICATIONES
SEMINARII UNIVERSITATIS TARTUENSIS OECONOMICO-GEOGRAPHICI

Nr. 18

LÄÄNEMAA
PÕLLUMAJANDUS
JA PÕLLUMAJANDUSLIKUD VALDKONNAD

J. VIIDANG

SUMMARY:

LÄÄNEMAA
A STUDY IN AGRICULTURAL GEOGRAPHY

BY

J. VIIDANG

TARTU 1937

A-7721

TARTU ÜLIKOOI MAJANDUSGEOGRAAFIA SEMINARI ÜLLITISED
PUBLICATIONES
SEMINARII UNIVERSITATIS TARTUENSIS OECONOMICO-GEOGRAPHICI

Nr. 18

4661 922

LÄÄNEMAA
PÕLLUMAJANDUS
JA PÕLLUMAJANDUSLIKUD VALDKONNAD

J. VIIDANG

SUMMARY:

LÄÄNEMAA
A STUDY IN AGRICULTURAL GEOGRAPHY

BY

J. VIIDANG

TARTU 1937

i 33343883

Ärtrükk koguteosest „Läänemaa“.
Tartu Ülikooli Majandusgeograafia Seminari väljaanne.

E. K.-Ü. „Postimehe“ trükk, Tartus 1937.

LÄÄNEMAA PÕLLUMAJANDUS.

J. Viidang.

Läänemaa põllumajandusliku rahvastiku osatähtsus üldarvust on 80%, mis on üleriiklikust keskarvust 20% võrra kõrgem. Seejures ei oma põllumajanduse hulka arvatud tööharudest kalandus seda osatähtsust, mida võiks oletada Läänemaa pika rannikujoone tõttu. Kalanduse osatähtsus on üleriiklikust keskarvust ligi poole madalam.

Läänemaa rahvastiku üldarv on esimese ja teise rahvaloenduse vaheperioodi jooksul langenud umbes 950 in. võrra. Osalt võib see tingitud olla rahvaloenduse tähtaegade mittekokkulangevusest. Kuid tõenäoselt on toimunud Läänemaa rahvastiku üldarvus väike tagasimine. Samal ajal kui rahvastiku üldarv on vähenenud, on aktiivne rahvastiku osa (töötav rahvastik) kasvanud kogusummas umbes 1000 el. võrra. Kuid hoolimata sellest suurenemisest ei küüni ta suhteliselt üleriikliku keskmiseni.

Aktiivse rahvastiku osatähtsus Läänemaa rahvastiku üldarvust on 34.7%, üleriiklik keskarv aga 41.8%. Andmeist selgub, et Läänemaal on palgata töötajate ja kodumajapidamises tegelevate perekonnaliikmete arv suurem kui keskmiselt kogu Eestis, kuna elatataivate arv on suhteliselt lähedane üleriiklikule keskmisele. Palgata töötajate ja kodumajapidamises tegelevate suhteliselt suur osatähtsus võrreldes üleriikliku keskarvuga näitab rahvastiku kitsaid tööolusid ja vihjab madalale elatustasemele.

Aktiivse rahvastiku struktuur tööharude järgi on muutunud, nagu selgub kahe viimase rahvaloenduse andmete võrdlusel. Olgugi et põllumajanduses on aktiivsete osatähtsus tõusnud, on põllumajanduse osatähtsus aktiivsete üldarvus langenud. Samal ajal on tõusnud aktiivsete osatähtsus transpordi ja side ning kaubanduse alal, kuna tööstuses esineb väike tagasimine.

Põllumajandus. Põllumajanduse osatähtsus Läänemaa ületab üleriikliku keskmise (vt. 1. arvtabel). Põllumajanduse rahvastiku osasuuruselt jääb Läänemaa maha ainult Saare- (82.3%) ja Petserimaast (88.0%). Põllumajanduse üksikuist harudest on valitsevas ülekaalus põllupidamine, kus teotseb 97.2% põllumajanduslikust rahvastikust (üleriikl. keskm. 93.7%), aianduses-mesinduses 0.3% (üleriikl. keskm. 0.8%), metsanduses 1.3% (üleriikl. keskm. 3.0%) ja kalanduses 1.2% (üleriikl. keskm. 2.5%).

Läänemaa põllumajandusliku rahvastiku ühiskondlik-kihistuslikus koostises torkab silma peremeeste kihi osasuurus. Nii moodustavad peremehed oma perekonna liikmetega 89.1% põllumajanduslikust rahvastikust (üleriikl. keskm. 81.7%). Põllupidamise alal teotsevas rah-

vastikus on peremehi 88.2% (üleriikl. keskm. 83.9%). Peremeeste kihi osasuuruselt põllupidamises jääb Läänemaa maha ainult Saare- (91.6%) ja Petserimaast (93.7%).

Peremeeste kihi sotsiaalse ilme erinevusena tuleb märkida, et Läänemaa põllumajanduses on suhteliselt väike alatiselt palgatud töölistega peremeeste kiht, oma perekonna liikmetega töötav peremeeste kiht aga ületab tunduvalt üleriikliku keskmise. Sellega seoses on Läänemaa põllumajanduslikus rahvastikus vähesearvuliselt esitatud tööliste kiht. Lähema ülevaate põllumajanduse ja põllupidamise alal tegeleva rahvastiku ühiskondlik-kihistuslikust koostisest annab 30. arvtabel.

1. Põllumajanduses ja põllupidamise alal tegeva rahvastiku ühiskondlik-kihistuslik koostis.

	Peremehed alatiselt palgatud töölistega		Peremehed oma perekonna liikmetega		Üksikud peremeh.		Töölised ja teenijad		Ametnikud		Teadm- ta elukut- sega		Kokku
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%	
<i>Põllu- majanduses</i>													
Läänemaa	7 233	12.1	44 581	74.5	1 524	2.5	6 262	10.5	178	0.3	77	0.1	59 856
Üleriiklikult	103 096	15.6	419 126	63.3	18 524	2.8	116 497	17.6	4 007	0.6	1 311	0.2	662 561
<i>Põllu- pidamise</i>													
Läänemaa	7 220	12.4	44 113	75.8	1 168	2.0	5 578	9.6	52	0.1	76	0.1	58 207
Üleriiklikult	102 343	16.5	406 863	65.5	11 794	1.9	97 767	15.7	985	0.2	1 271	0.2	621 023

Eriilmeline on Läänemaa põllupidajate kihtide ühiskondlik koostis seoses põllumaa suurusega, nagu nähtub 2. arvtabelist. Kui alatiselt palgatud töölistega peremeeste kihi osasuurus Läänemaa põllupidajate hulgas oli tunduvalt vähem üleriiklikust keskmisest, siis põllumaa vähemate suurusrühmade juures ületab alatiselt palgatud töölistega peremeeste kihi osasuurus Läänemaal üleriikliku keskmise.

Üle 10 ha põllumaa suuruse juures langeb alatiselt palgatud töölistega peremeeste kihi osasuurus Läänemaal järsult, olles tunduvalt vähem üleriiklikust keskmisest ja ületades ainult Saaremaa (4.8%).

Umbes samalaadne on pilt põllumaa vastavate suurusrühmade puhul ka oma perekonna liikmetega töötava peremeeste kihi juures (vt. 31. arvtabel). Et peremeeste kihi osasuurus alatiselt palgatud töölistega kui ka oma perekonna liikmetega töötavate põllupidajate rühmades on üle 10 ha suurusega põllumaa juures Läänemaal tunduvalt vähem üleriiklikust keskmisest, ületades aga alla 10 ha põllumaa juures nii üleriikliku keskmise kui teised maakonnad peale Saaremaa, on peamiselt seletatav põllumaa suhtelise vähesusega Läänemaa talundites.

Talundite rahvastiku tiheduselt ületab Läänemaa üleriikliku keskmise. Nii tuleb Läänemaal 100 saagimaahiku¹⁾ kohta 48.8 in.

1) Saagimaahikute vahekorrd on arvestatud üksikute tarbemaalalade (kõlvikute) üleriiklikkude keskmiste saakide alusel järgmiselt: põllu- ja aia- maa = 1, heinamaa = 0.25 ja karjamaa = 0.15.

üleriikliku keskmise 46.9 vastu ja 100 ha põllumaa kohta 85.5 inimest üleriikliku keskmise 63.6 inimese vastu. Rahvaarvult 100 ha põllumaa kohta jääb Läänemaa maha ainult Petseri- (106.2 in.) ja Saaremaa (119.4 in.). Rahvaarvu kohta talundite omandusliikides ja suurusrühmades annab ülevaate 3. arvtabel, rahvastiku regionaalse tiheduse kohta kartogramm nr. 13.

1929. a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmeil oli Läänemaal 13 315 talundit. Võrreldes üleriikliku keskmisega on märkimisväärne, et nii ostutalundite kui riigi rendi- (endiste mõisa rendi-)talundite osasuuruselt ületab Läänemaa üleriikliku keskmise. Kui asundustalundite osasuuruselt on Läänemaa ligidane üleriiklikule keskmisele, siis suhteliselt vähem üleriiklikust keskmisest on ostutalumaade renditalundid, palgamaa- ja muud talundid (vt. 33. arvtabel). Ostutalundite regionaalset asetust kujutab kartogramm nr. 1, joon. 1.

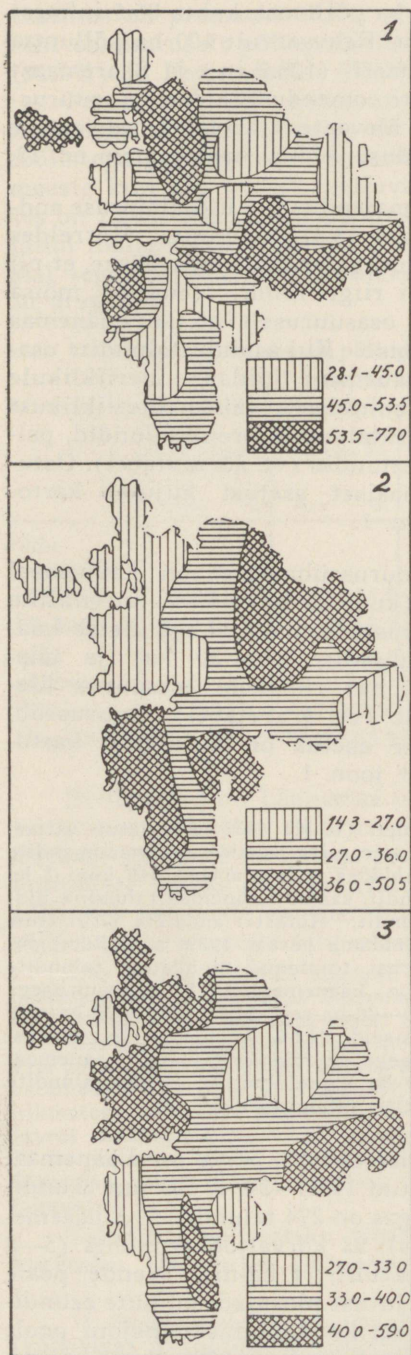
Talundite suurusrühmadest on Läänemaal väiketalundeid (kuni 20 ha) 44.1% üleriikliku keskmise 60.0% vastu, samal ajal aga ületab Läänemaa normaaltalundite (20—30 ha) ja täis- talundite (30—50 ha) rühmade osasuurus üleriikliku keskmise (vt. 4. arvtabel). Suurusrühmade regionaalne asetust on kujutatud kartogrammidel 2 ja 3, joon. 1.

Katastri andmeil (1. XI 1935. a.) ulatub väljaspool linnade ja alevite piire asetsevate maaomandite arv 15 287-le. Eraldades sellest arvust 945 kuni 1 ha suurusega maaomandit, saame Läänemaa talundite üldarvu — 14 342 talundit. Katastri andmete järgi (mis peaksid osalt peegeldama pärast 1929. a. põllumajanduslikku üleskirjutust toimunud muudatusi talundite suurusrühmades) on Läänemaal 1—10 ha suurusega talundeid 19.1%, 10—20-ha-seid 24.6%, 20—30-ha-seid 23.3%, 30—50-ha-seid 24.6% ja üle 50 ha suurusi talundeid 8.4%. Seega on viimaseil aastail Läänemaal suurenenud alla 10 ha väiketalundite ja suurtalundite (üle 50 ha) osatähtsus talundite üldarvus.

Põllutöoministeriumi poolt on Läänemaal juurde plaanistatud 1929.—34. a. 503 uut asundi-krunti, mille hulgas on 274 talundit, 39 eluaseme-kohta (kuni 5 ha), 93 kõrvaltööharukohta (5—8 ha) ja 97 chituskrunti (1 ha-ni). Nende, peale põllumaj. üleskirjutust plaanistatud uute asundi-kruntide hulgas on ka Asunduskomisjoni poolt rajatud uudistalundid. Kuni 20. X 35. a. on

2. Põllupidajate ühiskondlik koostis seoses põllumaa suurusega.

	Peremehed alatiselt palgatud töolistega						Peremehed oma perekonna liikmetega						Kokku				
	1—4 ha		4—10 ha		Üle 10 ha		1—4 ha		4—10 ha		Üle 10 ha			Teadri a a suuru ega			
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%		Arv	%		
Läänemaa	886	12.3	4 007	55.5	1 886	26.1	441	6.1	18 614	42.2	20 199	45.8	2 838	6.4	2 462	5.6	44 113
Üleriiklik	5 446	5.3	30 704	30.0	57 409	56.1	8 784	8.6	134 340	33.0	165 857	40.8	73 816	18.1	32 849	8.0	406 862

3. Talundite rahvaarv 100 ha põllumaa- ja 100 saagimaatühiku kohta.

	Talundite omandusliigid				Talundite suurusühmad ha								
	renditaal- ostu- talund	riigi- rendi- talund	asun- dus- talund	paiga- maa- talund	muud talund.	1-5	5-10	10-20	20-30	30-50	50-100	üle 100	
Rahvaarv 100 ha põllu- maa kohta Läänemaal	82.9	94.1	111.4	76.7	122.3	55.5	355.8	198.0	120.3	76.1	74.0	54.0	21.1
Rahvaarv 100 ha põllumaa kohta üleriikl. k.skm	54.7	58.8	79.3	64.2	102.9	91.4	261.5	127.2	73.6	52.7	45.6	37.0	21.8
Rahvaarv 100 saagimaa- üh. kohta Läänemaal	47.1	50.0	54.7	49.0	79.9	36.2	180.0	106.5	67.7	46.0	41.3	28.5	15.0
Rahvaarv 100 saagimaaüh. kohta üleriikl. keskm.	39.6	46.3	53.2	50.6	73.8	72.3	198.8	97.1	56.4	39.8	32.7	25.5	16.9

1. joonis. 1 — ostutalundite % talundite üldarvust. 2 — üle 30 ha-sta talundite % talundite üldarvust. 3 — väiketalundite (kuni 20 ha) % talundite üldarvust.

Asunduskomisjoni poolt Läänemaal plaanistatud 3 uut asundit kultuurmaale ja 5 asundit uudismaale.

4. Talundite omandusliigid ja suurusrühmad.

Talundite suurusrühmad ha	Ostutalundid perem käes			Rendital. ostutalum.			Riigi rendit. talundid			Asundustalundid			Palgamaatalundid			Muud talundid			Kokku		
	Läänemaa		Üleriikl. keskm.	Läänemaa		Üleriikl. keskm.	Läänemaa		Üleriikl. keskm.	Läänemaa		Üleriikl. keskm.	Läänemaa		Üleriikl. keskm.	Läänemaa		Üleriikl. keskm.	Läänemaa		Üleriikl. keskm.
	arv	%		arv	%		arv	%		arv	%		arv	%		arv	%		arv	%	
1—10	714	5,4	7,6	147	1,1	3,0	430	3,2	5,1	597	4,5	8,5	88	0,7	1,5	201	1,5	8,1	2177	16,4	33,8
10—20	1526	11,5	9,2	40	0,3	0,9	812	6,1	3,9	1133	8,5	8,8	129	0,9	1,1	53	0,4	2,3	3693	27,7	26,2
20—30	1621	12,2	8,4	56	0,4	0,8	688	5,2	2,8	1079	8,1	5,4	15	0,1	0,2	25	0,2	0,6	3484	26,2	18,2
30—50	2071	15,5	11,5	49	0,3	0,7	715	5,4	2,6	448	3,4	1,3	15	0,1	0,1	11	0,1	0,4	3309	24,8	16,6
üle 50	444	3,4	4,0	13	0,1	0,2	127	1,0	0,6	30	0,2	0,1	5	0,01	0,1	33	0,2	0,2	652	4,9	5,2
	6376	47,9	40,7	305	2,2	5,6	2772	20,9	15,0	3287	24,7	24,1	252	1,8	3,0	323	2,4	11,6	13315	100	100

Omapärase kiratsemise mulje Läänemaa põllumajanduses jätab kohapealne mullastik. Kehvad rühkmullad — madalal, tasasel paealus põhjal — suurte soolade ja sügavamapõhjaliste soostunud puisniitude vahel, kuivakartvad liivmullad ja liigvee all kannatavad savialad — see on Läänemaa mullastik. Mullastiku iseloomust sõltuvalt torak talundite maakasutamises silma, et kultuurmaistu esineb vähemate saarekestena kõrgemal kohtadel, ümbritsetuna sügavamapõhjalistest liigvee all kannatavaist maa-aladest. Sellest on tingitud ka põllumaa suhteline vähesus.

Maa suuruselt (26,7 ha) ühe talundi kohta ületab Läänemaa tunduvalt üleriikliku keskmise (23,2 ha), jäädes ses suhtes maha ainult Harju- ja Pärnumaast (27,1 ha). Kuid põllumaa suuruselt ühe talundi kohta on Läänemaa ees ainult Petseri- ja Saaremaast, jäädes tunduvalt maha nii teistest maakonnist kui üleriiklikust keskmisest (üleriikl. keskm. 7,6 ha, Läänemaal 5,5 ha, Saaremaal 3,9 ha, Petserimaal 5,2 ha). Ülevaate põllumaa osasuuruse kohta regionaalselt annab kartogramm nr. 4, 2. joonisel.

Võrreldes teiste maadega ja üleriikliku keskmisega, on Läänemaa oma 20,5% põllumaaga eelviimasel kohal ja ületab põllumaa osasuuruselt ainult Saaremaad (üleriikl. keskm. 33,4%, Saaremaa 15,7%).

Põllumaa osasuuruselt üksikuis omandusliikides ja suurusrühmades erineb Läänemaa üleriiklikust keskm. selle poolest, et kui üleriikl. keskm.

ostutalumaade renditalundid ületavad põllumaa osasuuruselt kõik teised talundite liigid peale asundustalundite, siis Läänemaal on ostutalumaade renditalundite põllumaa osasuurus madalam kõigist teistest talundite omandusliikidest peale riigi renditalundite (üleriikl. keskm. 40,6%). Põllumaad 20,2% (üleriikl. keskm. 31,3%), renditalundeil ostutalumaadel 19,0%, riigi renditalundeil 15,3% (üle-

riikl. keskm. 27.1%), asundustalundeil 26.3% (üleriiklik. keskm. 41.8%). Talundite suurusrühmadest on põllumaa osasuurusel esikohtadel üle 100-ha-sed suur-talundid 27.6% põllumaaga ja 20- — 30-ha-sed normaaltalundid 23.0% põllu-maaga. (Üleriikl. keskm. on kõige rohkem põllumaad kuni 20-ha-stel väike-talundeil.) Põllumaa vähesuselt torkavad Läänemaal silma 50- — 100-ha-sed suur-talundid 17.3% põllumaaga, 30- — 50-ha-sed täistalundid 19.4% põllu-maaga ja 5- — 10-ha-sed väiketalundid 19.6% põllumaaga. Seega tühistab Läänema oma põllumaa osasuurusega ka selle üldtõe, et mida väiksem talund, seda suurem põllumaa protsent.

5. Talundite maa kasustusalaad %

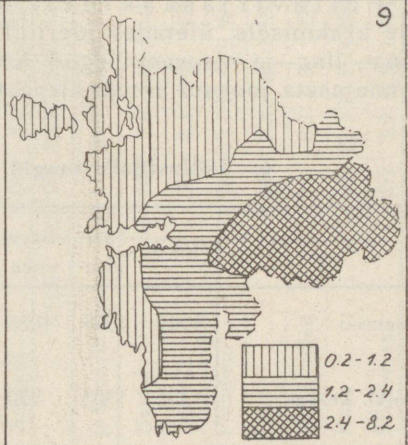
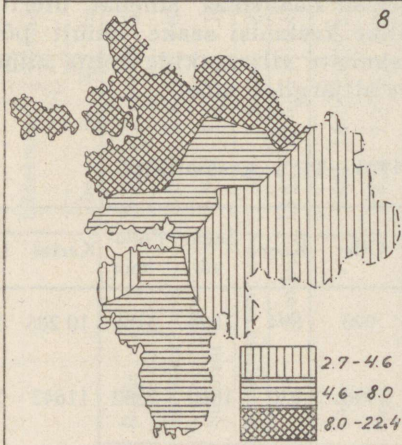
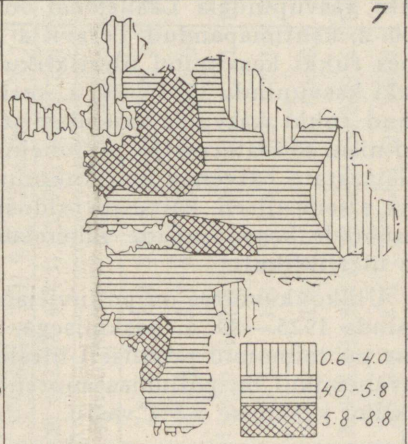
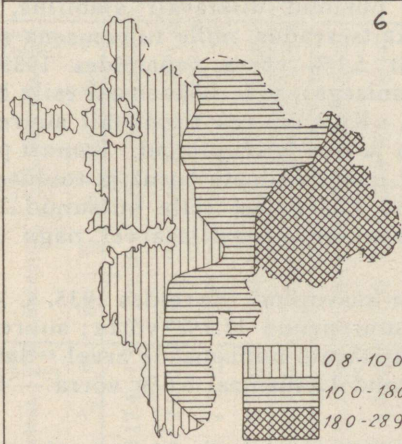
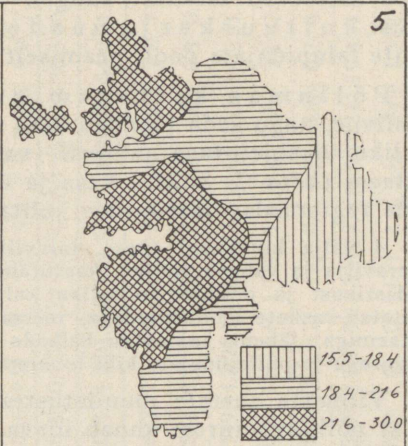
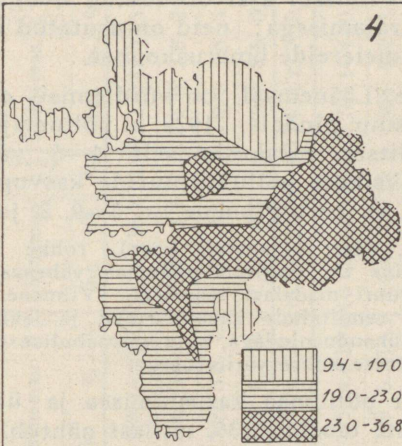
(1929. a. põllum. üleskirjutuse andmeil).

	Põllu- aia-maa	Heina- maa	Karjamaa	Metsamaa	Ehitiste ja teedeal- ne maa	Soo ja raba	Muu maa
Läänemaa	20.5	40.6	29.5	1.8	2.3	3.3	2.0
Üleriikl. keskm.	33.4	29.4	22.9	5.2	2.1	4.9	2.1

Heina- ja karjamaad on Läänemaal üleriikliku keskmisega võrreldes palju rohkem. Oma 40.6% on Läänemaa ka heinamaa osasuurusel esikohal teiste maade hulgas (üleriikl. keskm. 29.4%). Ka karjamaad on Läänemaal tunduvalt rohkem teistest maadest ja üleriiklikust keskmisest. Ainult Saaremaa karjamaa osasuurus ületab Läänemaa (Läänemaa 29.5%, üleriikl. keskm. 22.9%, Saaremaal 37.5%). Talundite tarbemaaladest (kõlvikuist) annab ülevaate tabel nr. 5.

Mis puutub looduslikesse rohumaasse, siis ei näita Läänemaa rohumaade rohkus praeguses seisundis karjapidamise arengu kõrget taset, sest et liigvee all kannatavad maa-alad ei võimalda karja nõuetekohast söötmist. Küll aga pakuvad suured rohumaade pindalad kultiveerimisel karjamajandusele tulevikus avaraid arenguvõimalusi. Heinamaad on peamiselt kidura taimestikuga madalood ja liigvee all kannatavad mineraal-maad (puisniidud). Tüüpilised luhaheinamaad esinevad Kasari jõgikonna suudmes. Mererannikuil leidub üleujutatavaid mereheinamaid. Ent väärtuslikke aasaheinamaid leidub vähemal määral vaid jõgede kõrgeil kaldail.

Karjamaadki kannatavad tavaliselt liigvee all. Parema heintaimede koostisega rannakarjamaad on põuaõrnat. Läänemaal on iseloomulik, et karjamaid kasustatakse kohati ühiskarjamaadena ka neis kohtades, kus talud on ammugi krunditud (Virtsu, Noarootsi). Ühiskarjamaade moodust kasustatakse selleks, et võimaldada ligipääsu merele. Karjapidamise arengut takistab kõikjal asjaolu, et karja-

maad asetsevad taludest kaugel. Viimasel ajal on tehtud hoogsalt algust kultuurkarija maade rajamisega; neid on asutatud üksikute talupidajate poolt peamiselt meiereide ümbruskonnas.

Põllumaa kasustamine Läänemaal on võrdlemisi ekstensiivne, nagu seda tõendab kesa suur pindala. 1929. a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmeil valitses maakeskmiselt 4—5 välja süsteem (kesa % 21.2). Kesa ja üksikute põllukultuuride kasvupindade regionaalse osasuuruse kohta vt. kartogramme nr. 5—9, 2. joon.

4 välja külvikord (kesa, talvili, oder + kartul, kaer), rohke toiduteravilja ja vähene ristiku kasvatamine on tingitud põllumaa vähesusest, mullastikust ja põllumajandusliku kultuuri madalast tasemest. Viimane on seletatav raskete loodusoludega, mõisa renditalude kauavälndanud ja levinud süsteemiga, lähema mineviku halbade ühendusoludega, suuremamahulise turu kaugusega ja põllupidajate kihi loomupärase konservatiivsusega.

Viimaste aastate muudatustest põllumaa kasustamises ja üksikuist põllukultuurest annab ülevaate tabel nr. 36, millest nähtub, et rukki kasvupindala Läänemaal on püsinud üllatavalt stabiilne, ja 1930. a. kehtimapanud Teravilja kaitseeadus, mille tulemusena suurenes rukki kasvupind üleriiklikult 5.1% võrra (võrreldes 1933. a. rukki kasvupinda 1925.—29. a. keskmisega), pole Läänemaal esile kutsunud rukki kasvuala laiendamist. Küll on aga tunduvalt suurenenud nisu, söödateravilja, põlluheina ja lina kasvupinnad. Samuti pole kriisiaastate halvenev konjunktuur loomasaaduste turul ja toiduteravilja sisemaalised kaitsekorraldused Läänemaal esile kutsunud loomasöötade kasvupindade vähendamist toiduteravilja arvel, nagu ilmnes üleriiklikult.

Üldkokkuvõttes on põlluviljade kasvupind, võrreldes 1935. a. kasvupinda 1925.—29. a. keskmisega, suurenenud 11.1% võrra; suurenemine on toimunud peamiselt ülesharitavate uudismaade arvel. Samal ajavahemikul on põllumaa suurenenud Läänemaal 9.0% võrra — üleriikliku keskmise 5.3% vastu.

Põlluviljasaakidel seisab Läänemaa lähedal üleriiklikule keskmisele, ületades üleriiklikke keskmisi saake ainult põlluheina-, lina- ja nisusaakidega. Keskmiste viljasaakide kohta viimase kümne aasta jooksul annab ülevaate alljärgnev tabel.

6. Põlluviljade saagid 1925.—34. a. keskmiselt.

	Rukis	Talv-nisu	Suvi-nisu	Oder	Kaer	Segavili	Põlluhein	Kartul	Lina
Läänemaal	1149	1329	1086	990	894	1028	3105	10 205	364
Üleriikl. keskm.	1208	1303	980	996	930	1062	2882	11642	316

7. Põllumaa kasutamise Läänemaal ja ülerikikult keskmised.

	1925. a. — 1929. a.			1930. a.			1931. a.			1932. a.			1933. a.			1934. a.			1935. a.		
	Läänemaa		Üerikikult keskm.	Läänemaa		Üerikikult keskm.	Läänemaa		Üerikikult keskm.	Läänemaa		Üerikikult keskm.	Läänemaa		Üerikikult keskm.	Läänemaa		Üerikikult keskm.	Läänemaa		Üerikikult keskm.
	ha	%	%	ha	%	%	ha	%	%	ha	%	%	ha	%	%	ha	%	%	ha	%	%
Rukis	12 266	17.9	14.4	12 593	17.4	14.5	12 221	16.9	14.0	12 254	17.0	14.3	12 288	16.9	14.6	12 364	16.7	14.2	12 272	16.4	13.8
Talvnisu	1 653	2.4	1.2	1 865	2.6	1.4	2 039	2.8	1.5	2 114	2.9	1.6	2 206	3.0	1.7	2 339	3.2	2.1	2 173	3.0	2.0
Suvinisu	1 248	1.8	1.5	1 742	2.4	2.2	1 859	2.6	2.4	2 322	3.2	3.5	2 788	3.8	4.4	2 993	4.1	4.1	2 800	3.8	3.9
Hernes, uba, tatar, lääts	358	0.5	0.5	233	0.3	0.4	266	0.3	0.4	258	0.4	0.4	269	0.4	0.5	306	0.4	0.5	369	0.5	0.6
Kokku	15 525	22.6	17.6	16 433	22.7	18.5	16 385	22.6	18.3	16 948	23.5	19.8	17 551	24.1	21.2	18 002	24.4	20.9	17 614	23.7	20.3
Oder	9 665	14.1	11.6	10 649	14.7	10.9	10 773	14.9	11.0	10 359	14.3	10.5	10 495	14.4	10.0	10 751	14.5	10.0	10 764	14.4	10.0
Kaer	4 924	7.2	14.5	4 968	6.9	14.6	5 120	7.1	14.5	4 788	6.6	14.1	4 729	6.5	13.5	4 696	6.4	13.3	4 808	6.4	13.2
Segaviili	6 005	8.8	6.7	6 324	8.7	6.7	6 711	9.2	7.2	6 683	9.3	7.3	6 746	9.2	7.2	6 975	9.4	7.4	7 213	9.7	7.7
Kokku	20 594	30.1	32.8	21 941	30.3	32.2	22 604	31.2	32.7	21 830	30.2	31.9	21 970	30.1	30.7	22 422	30.3	30.7	22 785	30.5	30.9
Tera- ja kaunvilj kokku	36 119	52.7	50.4	38 374	53.0	50.7	38 989	53.8	51.0	38 778	53.7	51.7	39 521	54.2	51.9	40 424	54.7	51.6	40 399	54.2	51.2
Kartul	5 200	7.6	6.8	5 642	7.8	6.6	5 734	7.9	6.6	5 657	7.8	6.5	5 622	7.7	6.6	5 851	7.9	6.9	5 849	7.8	7.0
Juurvilj	367	0.5	0.6	479	0.7	0.8	517	0.7	0.8	542	0.8	0.8	534	0.7	0.7	571	0.8	0.8	601	0.8	0.8
Põlluhein	8 269	12.1	18.5	9 599	13.3	20.1	10 121	14.0	21.0	10 262	14.2	21.1	10 319	14.2	21.1	10 311	14.0	21.0	10 631	14.2	21.2
Lina	1 544	2.2	3.6	1 530	2.1	3.2	1 106	1.5	1.8	870	1.2	1.4	1 084	1.5	1.6	1 120	1.5	2.0	1 597	2.1	2.8
Muud viljad	181	0.3	0.3	229	0.3	0.2	215	0.3	0.2	206	0.3	0.2	182	0.2	0.2	157	0.2	0.2	130	0.2	0.1
Kesa	14 605	21.3	16.5	14 499	20.0	15.8	14 336	19.7	16.0	14 458	20.0	16.2	14 367	19.7	15.9	14 335	19.4	15.9	14 441	19.4	15.6
Söötisamaa	2 252	3.3	3.3	1 991	2.8	2.6	1 510	2.1	2.6	1 401	2.0	2.1	1 330	1.8	2.0	1 071	1.5	1.6	943	1.3	1.3
Põllumaad kokku	68 537	100	100	72 343	100	100	72 528	100	100	72 174	100	100	72 959	100	100	73 840	100	100	74 591	100	100

Põllumajandusliku kultuuri tasemest, mullastikuoludest, põllumaa suurusest ja kasustamisest sõltub põllutööriistade koostis. Et atrade ja äkete arv 100 ha põllumaa kohta on Läänemaal suurem kui üleriiklikult keskmiselt (atru 100 ha põllumaale 44,2, üleriikl. keskm. 26,7, äkkeid ja kultivaatoreid 33,9, üleriikl. keskm. 27,5), on seletatav põllumaa vähesusega ja kasustusalaade tööõudlusega. Rohkesti esinev puuader (vannasader, seanina) on möödapääsematuks maaharimisriistaks kivistel põldudel. Huvi põhjalikuma maaharimise vastu tõendab üleriiklikku keskmist ületav kahehobuse-atrade kasustamine (100 ha põllumaa kohta 10,8, üleriikl. keskm. 7,1). Tunduvalt ees üleriiklikust keskmisest on Läänemaa

H. Schultz'i foto.

3. joonis. Traktor Vana-Vigala põllutöökooli põllul.

keskm. 0,60; viljaniietjaid 0,48, üleriikl. keskm. 1,09). Kallihinnaliste külvi- ja koristamismasinade muretsemist takistavad põllumaa vähesus ja ebakohased mullastuolud. Heinategemisel kasustatakse külasepa tehtud vikateid. Viljapeksumasinade koostises on hobusejõuga töötavate masinate osasuurus suurem üleriiklikust keskmisest (peksumasinade üldarvust 73,6%, üleriikl. keskm. 65,2%).

Suur musta kesa protsent kirjutab ette paremat m a a h a r i m i s t. Et aga musta kesa peetakse üldiselt alles umbrohu- või karjakesana, siis jätab ka maaharimine soovida, olles eeskujulikum maakonna kaguosas, ekstensiivsem maakonna loodeosas ja läänerannikul, kus seanina kasustatakse veel universaalse põllutööriistana.

Põllumaa vähesuse tõttu saab põld rahuldava laudasõnniku väetuse (100 ha põllumaa kohta loomühikuid Läänemaal 126,3, üleriikl. keskm. 95,2). Kuid nagu kõigis kõrge kesaprotsendiga maades, on sõnniku kasustamine ühekülgne (sõnnik antakse talviljale kesas). Laudasõnniku kasustamist kartuli väetamisel esineb vähe. Looduslike rohumaade väetamisel laudasõnnikuga katsetavad ainult üksikud talupidajad — kultuurkoplite rajajad.

kahe- ja mitmesahaliste atrade osasuuruselt (9,3% atrade üldarvust üleriikl. keskm. 5,7% vastu), sest et viljade seemendamisel eelistatakse mitmesahalist atravaruäkkele (vt. kartogrammi nr. 18, 69. joon.)

Külvi- ja viljakoristamismasinade kasutamisel jääb Läänemaa maha üleriiklikust keskmisest (külvimasinaid 100 ha põllumaale 0,39, üleriikl.

Kunstväetisi tarvitati 1929. a. 100 ha põllumaa kohta 40 kotti üleriikliku keskmise 45 koti vastu, 100 ha heina- ja karjamaa kohta 7 kotti (üleriikl. keskm. 17 kotti). Kasustatud kunstväetistest moodustavad fosforväetised 79.4% (üleriikl. keskm. 75.3%). Kunstväetisi kasustatakse peamiselt talvviljade väetamisel. Viimaseil aastail võtab üha rohkem maad sookultuuride väetamine.

Maaparanodus. Madalate, liigvee all kannatavate maade tõttu osutub maakonna suures osas põlluviljade kasvatamine võimalikuks ainult maakuivenduse teostamisel. Sellest tingituna on Läänemaal kuivendatud 35.9% põllu-aiamaast (üleriikl. keskm. 16.7%). Kuivendatud põllumaa osasuuruselt ületab Läänemaad ainult Pärnumaa (52.2% põllu-aiamaast). Salakraavidega on kuivendatud ainult 0.9% põlluaiamaast. Lahustiste kraavide eelistamine on tingitud tööde suhtelisest odavusest ja maapinna vähesest kaldest.

1929. a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmeil oli Läänemaal heinamaid kuivendatud 7.2%, karjamaid 5.1% (üleriiklik keskmine 7.3% ja 3.5%), kuivendust vajavaid heinamaid 53.1%, karjamaid 39.9%. Viimaseil aastail on maaparanustööde teostamine

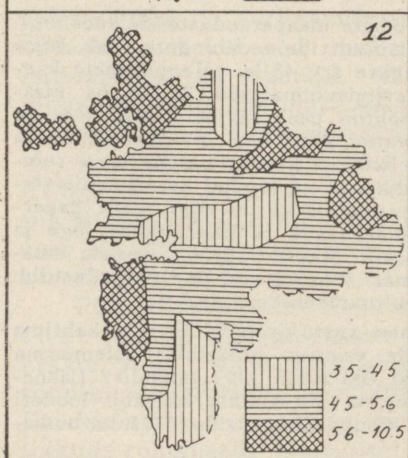
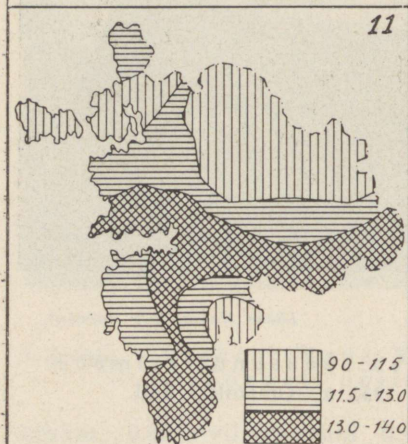
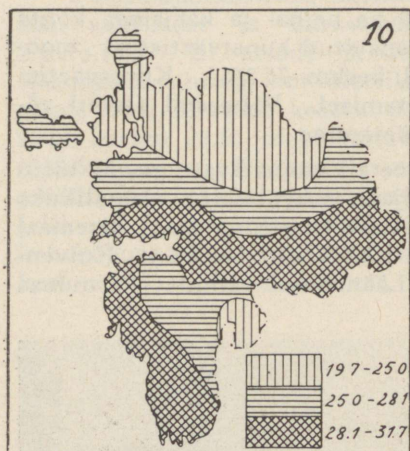

Lääne Maavalitsuse kogudest.

4. juunis. Patsu soosundi esimene elamu 1933. a. Omanik J. Sell.

Läänemaal hoogsam kui kuski mujal. Suuremate maaparanustööde teostamiseks ja veejuhtmete kaevamiseks on ellu kutsutud tihe veeühingute võrk. Kuni 1. sept. 1936. a. ulatus ellukutsutud veeühingute arv 43-le. Veejuhtmete kaevamistöde lõpetamisel on loodud kultiveerimisvõimalused 21 152 ha maa-alale. Veeühingute kuivenduskavades ettenähtud peakraavide kogupikkus on 427.4 km, millest (1. sept. 1936. a.) oli kaevatud 292.6 km. Asutamisel on 31 veeühingut 300 km veejuhtmete pikkusega. Riigi ja ajutise maavalitsuse summadega on seatud veejuhtmeid 616.1 km pikkuselt ja loodud kuivendamisevõimalus 82 000-ha maa-alale. Uputusohu kõrvaldamiseks on riigi poolt bagermasinatega süvendatud Kasari, Änge, Laiküla-Päärdu ja Rannamõisa jõe ja kaevatud 16 suuremat magistraalkraavi. Lääne Maavalitsus on ainsana omasarnaste hulgas pidevalt juhtinud maakonnas teostatavaid maaparanustöid, kahe maavalitsuse summadega ülalpeetava kultuurtehniku kaasabil.

Uut eluvest maaparanustööde teostamise vastu äratasid 1935. a. kehtima pandud uudismaade preemiad. Tehtud tööde esimese hindamise tulemusena võtsid uudismaade kultiveerimise aktsioonist osa 6.0% (799 talundit) Läänemaa talundeist üleriikliku keskmise 4.5% vastu. Preemiate kaasabil loodeti esimese ülevaatuse andmete alusel 1935. a. lõpuks üles harida 1 775 ha uudismaad.

Loomakasvatuse vähesel põllumaa tõttu on loomühikute arv 100 ha põllumajanduslikult kasutatava maa kohta vähem üleriiklikust keskmisest (25.9 üleriikl. keskm. 31.8). Loomühikuist moodustavad veised 55.3 (üleriikl. keskm. 56.0), hobused 35.8% (üleriikl. keskm. 32.7%), lambad 5.0% (üleriikl. keskm. 4.6%), sead 3.4% (üleriikl. keskm. 6.7%). Üksikuist loomaliikidest pälvib tähelepanu hobuste suhteline osasuurus, sigade osasuurus loomade koostises on aga peaaegu kaks korda vähem üleriiklikust keskmisest. See vahekord kõneleb karjamajanduse suhtelisest ekstensiivsusest ja madalast loomasaaduste toodangust. Loomühikute- ja üksikute loomaliikide regionaalse osasuuruse kohta annavad ülevaate kartogrammid nr. 10—12, 5. joon. 100 veise kohta on lehmaid 63.5%, s. o. alla keskmise (üleriikl. keskm. 66.8%). Lehmade arv 100 ha põllumajandusliku maa kohta on 12.0 üleriikliku keskmise 15.3 vastu. Üleriiklikku keskmist ületav pullide protsent (5.3%, üleriikl. keskm. 4.7%) tõendab, et Läänemaal on kohati veel säilinud pullide kasvatamine müügiks.

Riigi Statistika Keskbüroo aastakokkuvõtete järgi on lehmade arv Läänemaal viimase kümne aasta kestel (1924.—34. a.) kasvanud 22.7% võrra (üleriikl. keskm. 12.5%), mis iseloomustab karjamajanduse osatähtsuse hoogsat kasvu. Maakeskmiselt on piimakarjapidamise tase ekstensiivne, nagu seda tõendab kontrollialuste lehmade madal protsent (1935./36. k.-a. 5.0% lehmade üldarvust, üleriikl. keskm. 12.3%). Kontrollialuste lehmade vähesel

5. joonis. 10 — loomühikuid 100 ha põllumajandusliku maa kohta. 11 — lehmaid 100 ha põllumajandusliku maa kohta. 12 — lammaste % loomühikuist.

arvu tõttu on Läänemaa kontrollkarjade toodangud suhteliselt kõrged (1935./36. k.-a. oli toodang lehma kohta 96.6 kg võirasva, üleriikl. keskm. 96.7 kg). Valitsev karjatüüp on segakari. Tõukarja osasuurus on väike (1936. a. tõulehmi 4.6%, üleriikl. keskm. 13.0%). Karjatõugudest on esindatud hollandi-friisi kari, punane kari ja maakari. 1936. a. teetsesid Läänemaal 13 maakarja ja 4 hollandi-friisi karja pullijaama. 1935. a. lõpuks oli tõuraamatusse märgitud 1438 hollandi-friisi tõuveist, 289 punase karja veist ja 159 maakarja tõulooma.

Põllumaa vähese osasuuruse juures on Läänemaa rikkalikult varustatud hobutööjõuga, sest 3.8 ha põllumaa kohta tuleb üks tööealine hobune (üleriikl. keskm. 1 tööealine hobune 5.9 ha põllumaa kohta). Hobuste arvu kahanemine viimase kümne aasta jooksul Läänemaal on vähem kui üheski teises maakonnas, peale Petserimaa (1925.—34. a. 2.1%, üleriikl. keskm. 5.1%).

Hobustest domineerib rannikul eesti hobune, mujal Läänemaal aga eelistanatakse suuremakasvulist hobust. Kuni 1. oktoobrini 1936 oli maakonnas võetud tõuraamatusse 19 eesti tätku ja 166 mära, 38 tori tätku ja 84 mära ning 4 ardenni tätku ja 6 ardenni tõugu mära. 1936. a. oli päritamiseks registreeritud 24 tori, 17 eesti ja 2 ardenni tätku. Noorhobuste nõuete kohaseks kasvatuseks on Eesti Hobuste Tõuseltsi poolt asutatud noorhobuste koplid Hiiumaal — Vohi laiul, Saulepi vallas — Sõmeri laiul ja Lääne-Nigulas (Vidruka koppel).

6. joonis. Eesti tõugu sugutäkk „Juss“, kes vedas 4. sept. 1932. a. Hiiumaale — Putkaste murdmaa-veovõistlustel rekordilise koorma — 4455 kg.

Seakasvatuse madalast tasemest kõneleb keskmisest madalam sigade arv. Nii oli 1929. a. 100 ha põllumajanduslikult kasutatava maa kohta sigade arv Läänemaal väikseim kõigist teistest maakonnast (5.6, üleriikl. keskm. 9.8). Sigade arvuga 100 lehma kohta oli Läänemaa ees ainult Petserimaast (47.6, üleriikl. keskm. 65.9, Petserimaal 41.3).

Seakasvatuse arengut pidurdab muu hulgas ka sugulava puudus. Ent viimaseil aastail on saavutatud edu tõuparanduses. 1930. a. teetsesid maakonnas 5 kuldijaama. 1935. a. tõusis kuldijaamade arv 45-le. Seetõttu on viimase nelja aasta jooksul seatüüp muutunud pea tundmatuseni. Seakasvatajate Seltsi poolt levitatakse maal ainult parandatud maatõugu sigu. Müügisigadena valitseb pekisea tüüp. Peekoni kasvatusele on levinud peamiselt Rapla—Virtsu raudtee piirkonnas.

Lammaste osasuurus loomade koostises on veidi kõrgem üleriikl. keskm. (5%, üleriikl. keskm. 4.6%). Kuid tallede arv ei osuta tendentsi selle loomakasvatuse arendamiseks (tallesid 1929. a. põllum. üleskirjutuse andmeil 38.8% üleriikl. keskm. 45.6% vastu,

1934. a. kokkuvõtete järgi 40.5%, üleriikl. keskm. 48.8%). Lambakasvatuse arengut takistavad liigvee all kannatavad karjamaad, turu kaugete ja tõlammaste saamise piiratud võimalused.

Kodulindude osasuurus on Läänemaal tunduvalt alla keskmise, ületades teistest maadest ainult Saaremaad (100 loomühiku kohta 69.9, Saaremaal 62.0, üleriikl. keskm. 105.8). Üldiselt madal kanakasvatuse tase on peamiselt seletatav halbade turustamistingimustega. Munade vastuvõtu punktid puuduvad. Uut elevust linnukasvatuse vastu on äratanud Rapla—Virtsu raudtee, olles toonud lähemale Tallinna turu. Taludes kasvatatakse segatõulisi kanu. Puhtatõulistest esinevad leghorn ja pruun itaalia, rood-ailende aga on vähe. Üksikuid kanu leidub ka plimetroki ja faverolli tõugu.

Loomataudidest esineb sagedamini põrnataud ja veiste punahäig. 1934. a. registreeriti 17 põrnataudi juhtumit, mis moodustab 36.2% üleriiklikest põrnataudi esinemise juhtudest. Veiste punahäigust registreeriti 1934. a. 165 juhtu (13.2% üleriiklikust). Tunduvalt vähem üleriiklikust keskmisest esineb veiste nurisünnitust (1934. a. 1.1% üleriiklikust); marutaud on Läänemaal harulduseks. Üldiselt moodustab registreeritud loomataudide juhtude arv Läänemaal 1928.—34. a. ainult 6.8% üleriiklikust.

Aiandus. Talumajanduse kõrvalharudest on üleriiklikust keskmisest madalam aianduse osatähtsus. See on paikapidav puuviljakasvatuse suhtes (100 ha põllumaj. maa kohta tuleb Läänemaal 61.3 viljapuud, üleriikl. keskm. 77 v.). Talundi kohta on viljapuid 14.8 (üleriikl. keskm. 15.3), marjapõõsaid 6.7 (üleriikl. keskm. 10.4). Välismuljete järgi puuduvad viljapuuaiad enamikul taludel. Aedade asutamist takistab kõrge põhjavee seis. Nooremad puud kannatavad suuresti vähktõve all. Viljapuude koostises torkab silma kõrge piri- ja ploompipuude protsent (pirne 3.9% üleriikliku keskmise 2.8% vastu, ploome 27.1% üleriikl. keskm. 18.6% vastu), mis on seletatav kerge mullastiku ja siinse pehmema talvega. Keeduvilja kasvatatakse peamiselt oma majapidamistarvete rahuldamiseks.

Aianduse kõrvalharuna ei ole mesilastepidamisel Läänemaal suurt tähtsust ja 100 loomühiku kohta tulev mesiperede arv on madalam üleriiklikust keskmisest (4.8, üleriikl. keskm. 5.3).

Metsa vähesuse (1.8% talundite maast) tõttu, liiati et mets koosneb peamiselt heina- ja karjamaade metsast, ei etenda metsandus talumajanduse kõrvalharuna suurt osa.

Põllumajanduslik toodang. Põllumaa ja maasaakide vähesusest tingitult on Eesti viljakamaist piirkonnist madalam ka Läänemaa põllumajanduslik toodang. 1929. a. kõikus põllumajanduslik toodang ühe ha põllumajanduslikult kasustatava maa kohta 41—83 kr. piirides, samal ajal kui toodang ühe ha põllumajanduslikult kasustatava maa kohta Kesk- ja Lõuna-Eestis kõikus 100 kr. ümber.

Toodangu suuruselt ühe maaelaniku kohta jäävad Läänemaast maha Saaremaa, Petserimaa ja Narvatagused vallad (Läänemaal 258 kr., Saaremaal 222 kr., Petserimaal 198 kr., Narvataguseis vl-des 190 kr., Hiiumaal 163 kr.).

Talundite naturaalmajapidamise iseloomu tõttu on tunduvalt madalam ka turutoodangu osasuurus.

1933./34. p.-m.-a. moodustas Läänemaa raamatupidamistalundite põllumajanduslik toodang 64.01 kr. tulundusmaa ha kohta. Sellest omatarvitus

47.2%, turutoodang 52.8%. Arvestades raamatupidamistalundite maa keskmisest kõrgemat intensiivsust, peaks puhastatud kogutoodang tulundusmaa ha kohta kõikuma 35 kr. ümber maakeskmiselt. Sellest omatarvitus 70%, turutoodang 30%. (See umbkaudne arvestus ei pretendeeri täpsusele.)

Mis puutub üksikute saaduste turutoodangusse, siis on märkimisväärne, et kui 1934. a. erakordselt hea rukkisaagi juures üleriiklikult keskmiselt moodustas müüapakutav rukkikogus 28% rukki kogusaagist, siis Läänemaal ulatus pakutav rukkikogus ainult 12.0% kogusaagist.

Samal ajal pakuti nisu müüa 25.0% kogusaagist üleriikliku keskmise 32.0% vastu, kusjuures ühe talundi poolt müüapakutud nisukogus ületas üleriikliku keskmise (13.8 kvintaali, üleriikl. keskm. 12.5 kvintaali).

1934. a. piimatalitustesse kokkutoodava piima kogus ühe lehma kohta oli Läänemaal 592 kg üleriikliku keskmise 797 kg vastu. Arvestades asjaolu, et piima ja selle saaduste turustamine väljaspool piimatalitusi on Läänemaal vähem üleriiklikult keskmisest suuremate turukeskuste puudumise tõttu, tuleb järeldada, et ka piima turutoodangu osasuurus on Läänemaal vähem üleriiklikult keskmisest ja kõigub 50.0% ümber piima kogutoodangust.

1930. a. detsembris seakasvatuse turutoodangu selgitamiseks korraldatud ankeedi põhjal on müügisigade osasuurus sigade üldarvust Läänemaal veidi suurem üleriiklikult keskmisest (51.0%, üleriikl. keskm. 49.0%).

Tunduv vahe on aga müügisigade koostises. Läänemaal on (1930. a. ankeedi alusel) sigade turutoodangus pekisigu ligi kolm korda rohkem peekonsigadest (üleriiklikult peekonsigu 25%, pekisigu 18%, sugusigu 6%, Läänemaal peekonsigu 12.0%, pekisigu 35.0%, sugusigu 4.0%). Pekisigade kasvatamise eelistamine Läänemaal on seletatav mineviku harjumustega ja Tallinna kui suuremahulise pekisea turu mõjuga.

Palgata tööjõud. Talundite organisatsioonist ja töötavate perekonnaliikmete arvust sõltuvalt kasustatakse Läänemaal palgata tööjõudu vähem üleriiklikult keskmisest.

1929. a. põllumaj. üleskirjutuse andmeil oli iga 100 töötava perekonnaliikme kohta 13.7 palgalist, üleriikl. keskm. 21.3. 1934. a. rahvaloenduse järgi tuleb 100 põllupidamise tegeva perekonnaliikme kohta 11.3 palgalist töötajat¹⁾ üleriikliku keskmise 19.6 vastu. Pidades silmas mõlema arvestuse erinevaid aluseid²⁾ ja asjaolu, et rahvaloendus toimus talvisel poolaastal, kus palgata tööjõu kasustamine talundis on väike, tuleb eeltoodud suhtarvude põhjal järeldada, et palgata tööjõu kasutamises ilmneb suurenemistendents intensiivsema maakasutamise tulemusena. Palgaliste kasutamise kohta regionaalselt annab ülevaate kartogramm nr. 14, 7. joonisel.

Et Läänemaa talundite naispere, võrreldes üleriikliku keskmisega, on seotud suuremal määral talutöödega, seda tõendab kodumajapidamises tegevate perekonnaliikmete vähem osasuurus (Läänemaa põllumajanduslikus rahvastikus tuleb 1934. a. rahvaloenduse andmeil iga 100 inimese kohta kodumajapidamises tegevaid 1.8, üleriikl. keskm. 2.6). Võrreldes üleriikliku keskmisega, kasustatakse mineviku harjumuste kohaselt rohkem aastatöölisi (iga 100 palgalise kohta

¹⁾ Palgalistena on arvestatud põllupidamises tegevad aktiivsed töölised ja teenijad.

²⁾ Rahvaloenduses tehti arvestused rahvastiku peatöölade järgi, põllumajandusliku üleskirjutuse puhul aga loeti talundite rahvastiku hulka kõik, kes said talundilt äralpidamist.

38.6 aastatöölist, üleriikl. keskm. 25.5 aastatöölist). Aastatööliste palgatase on Läänemaal keskmiselt 15.0% võrra madalam üleriiklikust.

Algelisemate tööriistade, tööviiside ja osalt ka maa kasutamise tõttu on tööjõu koormis saagimaa ühiku kohta Läänemaal suurem üleriiklikust keskmisest. Nii tuleb Läänemaal 100 saagimaaühiku kohta 38.7 töötajat üleriikliku keskmise 34.3 töötaja vastu.

Põllupidajate kihi varanduslikult jõukuselt on Läänemaa ees Petseri- ja Saaremaast, jäädes maha üleriiklikust keskmisest 14% võrra (varandusi ühe töötava perekonnaliikme kohta Läänemaa talus 2260 kr., Petserimaal 1795 kr., Saaremaal 1654 kr., üleriikl. keskm. 2641 kr.).

Varanduste väärtus ühe Läänemaa talundi kohta on 18% madalam üleriiklikust keskmisest (6269 kr., üleriikl. keskm. 7644 kr.; ühe ha põllumajandusliku maa kohta 259 kr., üleriikl. keskm. 384 kr.). Talundite varanduste koostisest annab ülevaate tabel nr. 37. Ühe töötava perekonnaliikme kohta tulevat varanduse osa näitab kartogramm nr. 15, 7. joonisel.

8. Talundite varanduste koostis % %-des.

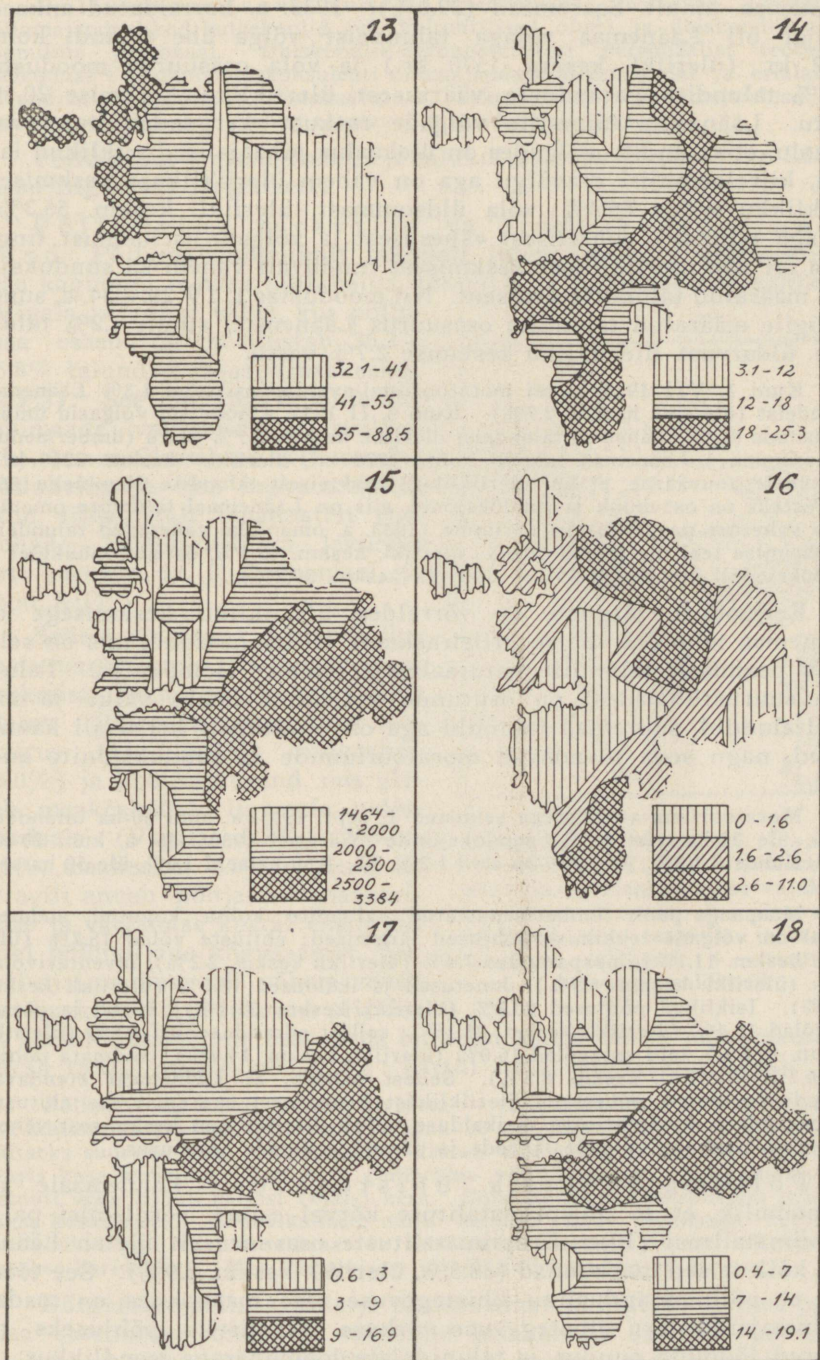
	Maa	Maaparan- dused	Ehitised	Viljapuud ja marja- pöösad	Mets	Loomad	Masinad ja riistad
Läänemaa	36.3	1.7	37.0	1.6	6.2	12.0	5.2
Üleriikl. keskm. . . .	35.2	1.0	39.0	1.7	6.6	11.3	5.2

Talundite ehitised. Talundite varanduste väärtusest on ehitiste osasuurus madalam üleriiklikust keskmisest (37%, üleriikl. keskm. 39%). Silmahakkavam erinevus Eesti keskmistest oludest ilmneb õlgkatusega hoonete rohkuses. Nii tuleb Läänemaal iga saja elamu ja lauda kohta keskmiselt 79.9 õlg- ja roogkatusega hoonet üleriikliku keskmise 42.5 vastu.

Üleriiklikust keskmisest vähem on Läänemaal viljakuiivatisi (iga saja talundi kohta 2.4, üleriikl. keskm. 3.9). Eluruumi suuruselt ühe taluelaniku kohta on Läänemaa ees üleriiklikust keskmisest, jäädes aga maha lauda suuruselt (elamu aluspinda ühe elaniku kohta 16 m², üleriikl. keskm. 15 m²; lauda aluspinda ühe veise kohta 13 m², üleriikl. keskm. 14 m²).

Võlakoormis. Talundite naturaalmajapidamise iseloomust tingitud vähene raha ringvool ilmneb ka laenukapitali kasutamises. 1929. a. hinnangu alusel oli Läänemaal võlaga talundeid 35.9% üleriikliku keskmise 54.6% vastu. Võlaga talundite osasuuruselt ületas

7. joonis. 13 — elanikke 100 saagimaaühiku kohta. 14 — palgalisi 100 töötava perekonnaliikme kohta. 15 — varandusi kr. ühe töötava perekonnaliikme kohta. 16 — 1930.—35. a. sundoksjonile määratud talundite %. 17 — heina- niidumasinaid 1000 ha põllumaa kohta. 18 — kahe- ja mitmesahaliste atrade % üldarvust.

Läänemaa ainult Saaremaad (29.6%). 1932. a. korraldatud ankeedi põhjal oli Läänemaa võlga talundeist võlga ühe talundi kohta 1332 kr. (üleriikl. keskm. 1570 kr.) ja võla osasuurus moodustas 21.3% talundite varanduste väärtusest üleriikliku keskmise 20.5% vastu. Läänemaa talundite võlgade raskust kergendab tunduvalt asjaolu, et talundite võlgades on ülekaalus pikaajalised riiklikud laenu, kiireloomulisi eravõlgu aga on vähem üleriiklikust keskmisest (riiklikku võlga 66.4% võla üldsummast, üleriikl. keskm. 55.3%). Võlga talundite suhtelisest vähesusest ja võlgade iseloomust tingituna on siin üleriiklikust keskmisest tunduvalt vähem ka sundoksjonile määratud talundite protsent. Nii moodustas 1. IV 29.—34. a. sundmüügile määratud talundite osasuurus Läänemaal ainult 1.2% talundite üldarvust üleriikliku keskmise 2.7% vastu.

Kuni 1. VII 1935. a. oli moratooriumi-avaldisi esitanud 1.3% Läänemaa talundeist (üleriikl. keskm. 2.7%). Kuni 6. II 1935. a. soovisid võlgasid ümber laenustada 4.7% Läänemaa talundeist üleriikl. keskm. 5.7% vastu (ümberlaenus-tamissumma 1 Läänemaa talundi kohta 1288 kr., üleriikl. keskm. 2210 kr.). On tähelepanuväärne, et kui üleriiklikult keskmiselt talundite ülemineku peapõhjusteks on ost-müük ja sundoksjonid, siis on Läänemaal talundite omanikkude vahetuse peapõhjuseks pärimine (1933. a. omanikke vahetanud talundeist on pärimise teel üle läinud 60.0%, üleriikl. keskm. 45.3%, ostudel-müükidel ja sundoksjonel üle läinud 35.0%, üleriikl. keskm. 50.2%).

Eeltoodust järgneb, et võrreldes üleriikliku keskmisega on Läänemaa talundid vähem kriisiraskuste all kannatanud, mis on seletatav peamiselt talundite naturaalmajapidamise iseloomuga. Talundite suurusrühmadest on osutunud kriisikindlamaks väike- ja normaaltalundid, suuremad talundid aga on teravamalt kriisi all kannatanud, nagu seda tõendavad moratooriumide ja sundoksjonite andmed.

Moratooriumi-avaldistega esinenud 1. sept. 1935. a. kuni 30-ha talundeist 0.9%, üle 30-ha-seist 1.5%; sundoksjonile määratud 1930.—35. a. kuni 20-ha-seid talundeid 1.2%, 20- — 30-ha-seid 1.2%, 30- — 50-ha-seid 1.9%, üle 50 ha-seid 6.0%.

Maapanga poolt ümberlaenustatud talundite kohta kogutud andmete alusel on võlgade tekkimise põhjused järgmised: ehituste võlad 15.7% (üleriikl. keskm. 11.1%), maaparandus 7.4% (üleriikl. keskm. 2.2%), inventarivõlad 5.5% (üleriikl. keskm. 4.9%), õnnetused ja ikaldused 12.5% (üleriikl. keskm. 11.4%). Isiklikud põhjused 20.8% (üleriikl. keskm. 21.4%); žiired ja pärandusvõlad 15.4% (üleriikl. keskm. 25.1%); sellest pärandusvõlad 4.5% (üleriikl. keskm. 10.8%), talu ostuvõlad 16.0% (üleriikl. keskm. 14.4%), teadmata põhjused 6.7% (üleriikl. keskm. 8.3%). Sellest nähtub, et Läänemaal etendavad võlgade tekkimise põhjusena üleriiklikust keskmisest suuremat osa ehituste, maaparanduse, inventariostu ja ikalduse võlad, üleriiklikust keskmisest vähem aga on isiklikkude võlgade, žiirede ja pärandusvõlgade osasuurus.

Põllumajanduslik ühistegevus. Läänemaale on iseloomulik, et 16 ühisiimatalituse kõrval esineb võrdlemisi palju erapiimatalitusi (10). Erapiimatalituste osasuuruselt ületab Läänemaa kõik teised maakonnad (38.5%, üleriikl. keskm. 8.9%). See tõendab, et põllumajandusliku ühistegevuse tase maakonnas on madal. Põllumajandusliku ühistegevuse nõrkuse peamiseks põhjuseks on haritud jõudude puudus ja talupidajate loomupärane isendlikkus.

Põllumajanduskultuuri süvendamisel teotsevad Läänemaal põllumajanduslikud kutsekoolid (vt. kultuurilised olud) ja ühiskondlik-agronoomiline personal. Ühiskondlik-agronoomilisest personalist teotsevad maakonnas 6 maatulunduskonsulenti talumajanduse nõuande alal ja erialalised nõuandjad — kalanduse, linnukasvatuse, seakasvatuse ja kodumajanduse alal. Loomatervishoiu järelevalvet teostavad 8 jaoskonnaloomaarsti.

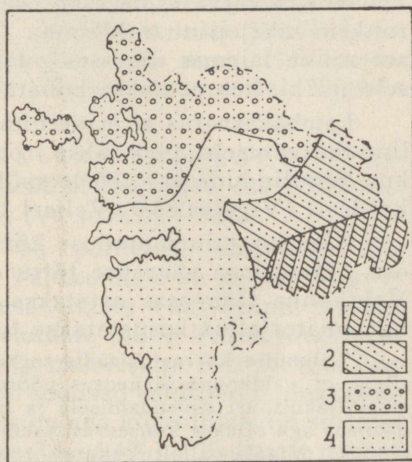
Põllu kasutamissüsteemilt ja talundite korrastuselt võime Läänemaad liigestada järgmiselt:

Põlluheina, teravilja ja linakasvatuse valdkond. Põllumajanduslikult tasemelt intensiivsemaid piirkondi on maa kaguosas asetsev põlluheina, teravilja ja linakasvatuse valdkond (Vigala ja Velise vald), kus põllumaa osasuurus moodustab 36,2—36,8% talundite maast (maakeskm. 20,5%). See on sügavapõhjaliste savimaade valdkond (vt. mullastik), kus mullastik on eriti soodus põlluheina ja lina kasvatamiseks, kuid füüsilistelt omadustelt ebakohane kartulikultuuri levikuks (vt. kartogr. nr. 8, 2. joonisel, ja joon. 8:1).

Sellest tingituna äratav põllukasustussüsteemis tähelepanu maakeskmist enam kui kahekordselt ületav põlluheina kasvupinna osasuurus (üle 28,0%, maakeskm. 13,0%) ja lina kasvupind, mis ületab maakeskmist ligemale neljakordselt (Vigala 8,2%, Velise 6,0%, maakeskm. 2,1%). Kuid ka teravili annab põhjaliku maaharimise ja väetamise korral enam kui pool põlluviljade kogusaagist. Samal ajal on kesa all vähem maad kui kuski mujal maakonna piirides ja kartuli kasvupinna osasuurus on kolm korda vähem maakeskmisest (kesa 15,5%, maakeskm. 21,2%; kartul 2,8%, maakeskm. 7,4%).

Põllumaa on madal, tasane, kivideta — valdkonna lääneosas ja kuivendatud lahtiste kraavidega, mille vahe on umb. 20 m. Jõekaldadele on ehitatud vallid kaitseks suurvee eest. Maaharimisel äratav tähelepanu võrdlemisi esekujulik musta kesa harimine. Jaanikesa (umbrohu- või karjakesa) esineb harukorral. Samuti vähe leidub haljast (viki-) kesa. Enne kevadist sõnnikuvedu puhastatakse kesakraavid. Kraavikallaste muld aetakse laiali hobusega veetavate mullakühvlitega, kusjuures kraavide vahe aetakse keskelt kummi. Rukis külvatakse harivakku. (Maa väetamisest ja põllutööriistadest vt. Eriosa.).

Kõrgemate põllusaakide ja maakeskmist tunduvalt ületava põllumaa osasuuruse tõttu on valdkond maakonnas esikohal ka loomühikute arvult 100 ha põllumaj. maa kohta (31,0 loomüh., maa-

8. joonis. Põllumaa kasutussüsteemid: 1 — põlluheina-, teravilja- ja linakasvatuse valdkond. 2 — teravilja- ja heinakasvatuse valdkond. 3 — teravilja- ja kartulikasvatuse valdkond. 4 — teravilja- kasvatuse valdkond.

keskm. 25.9). Üksikuist loomakasvatuse harudest omab suuremat osatähtsust piimakarjapidamine, millist käitisharu kindlustavad suured põlluheina kasvualad ja saigid.

Nii lehmade arv 100 ha põllumajanduslikult kasustatava maa kohta kui karja toodang on maakeskmisest tunduvalt suurem (13.5 lehma, maakeskm. 12.0; ühe kontrollialuse lehma keskm. toodang 1935./36. k.-a. 103.8 kg võirasva, maakeskm. 96.6 kg) ¹⁾.

Seakasvatuse tase on kõrgem valdkonna idaosas. Iga 100 loomühiku kohta tuleb valdkonna lääneosas 4.8, idaosas 5.1 siga (maakeskm. 3.9). Kui valdkonna lääneosas kasvatatakse veel pekisigu, siis idaosas valitseb peekonsea tüüp.

Hobusekasvatusele saab osaks mineviku traditsioonide kohaselt rohkem tähelepanu valdkonna lääneosas, kuid teadlik tõuhobuste aretamine laiemas ulatuses puudub. Küll on aga Vigala neid vähe-seid nurki, kus peetakse kohati veel sõiduhobuseid.

Lambakasvatuse ei erine nimetamisväärselt maakeskmisest. Kodulinnukasvatusele pööratakse rohkem tähelepanu valdkonna idaosas, kus kodulindude arv 100 loomühiku kohta ületab maakeskmise kahekordselt (Vigalas 83.0; Velisel 135.3; maakeskm. 69.9).

Aiandus talumajanduse kõrvalharuna ei etenda nimetamisväärselt osa. Metsamaa vähesuse tõttu on väike ka metsanduse osatähtsus. Valdkonna lääneosas ostetakse koguni ehitusaines riigimetsast ja küttematerjalina kasustatakse turvast.

Talundite korrastuslaadis torkab ida- ja lääneosade vahelise erinevusena silma, et valdkonna lääneosas pööratakse suuremat tähelepanu maaharimisele, teraviljakultuuri süvendamisele ja linakasvatusele, loomakasvatusharude edendamises aga ollakse konservatiivsem. Selles suhtes on iseloomulik, et 1934. a. ainuüksi Vigala vallalt pakutav rukkikogus moodustas ühe kuuendiku maakonna 36 vallalt pakutud rukkikogusest (Vigalast 3645 kvintaali, ülemaaliselt 22 130 kvintaali). Valdkonna idaosas pööratakse enam tähelepanu turundu-deile vastavate loomakasvatusharude edendamisele.

Palgatööjõudu kasustatakse valdkonna lääneosas rohkem kui tihedamalt asustatud ja väiketalunditerohkes idaosas (palgalisi 100 töötava perekonnaliikme kohta Vigalas 23.1, Velisel 14.7). See tuleb osalt kirjutada ka suurema töönõudlusega põllukultuuride (lina) kasvatamise arvele valdkonna lääneosas. Viimasel ajal näib süvenevat hooajatöölise kasutamise tendents.

Põllumaa osasuuruse, kõrgemate põllusaakide ja mitmekesiselt korrastatud talukäitiste tõttu on valdkonna puhastatud kogutoodang nii põllumajanduslikult kasustatava maa hektaari kui ka maaelaniku kohta maksimaalne maakonnas (ha kohta 83 kr., maaelaniku kohta 318 kr.). Linatoodangu maksimaalse osasuuruse kõrval (11.6% kogutoodangust), on kartulitoodangu osasuurusi madalamaid maakonnas (3.4% kogutoodangust). Seoses põllumajandusliku toodangu kõrgu-

1) Kontrollialuste lehmade maakeskm. toodangu juures tuleb võtta teatavaks, et see ei iseloomusta maa üldist piimakarja toodangut, sest et kontrollühingute võrk on tihedam maakonna kaguosas, s. o. suurema piimatoodanguga valdkonnis, mis tõstab ka kontrollialuse lehma maakeskmist toodangut.

sega ja rahvastiku suhtelise hõredusega (vaata kartogramme nr. 13 ja 15, 7. juun.) on valdkond varanduste väärtuselt jõukamaid maakonnas. Ühe töötava perekonnaliikme kohta tuleb varandusi 3298 kr. väärtuses maakeskmise 2146 kr. vastu. Ühe ha põllumajanduslikult kasustatava maa kohta 384—409 kr. (maakeskm. 246 kr.).

Arvestades sundoksjonile määratud talundite arvu, kannatavad valdkonna talundid maakeskmisest vähem võlakoormise all. Nii moodustas 1930.—35. a. sundoksjonile määratud talundite arv ¹⁾ 1.3% valdkonna talundite üldarvust maakeskmise 1.6% vastu.

On tähelepanuväärne, et võlakoormis annab end teravamalt tunda lääneosas, väiketalunditerikkas idaosas aga on 1930.—35. a. sundoksjonile määratud talundite osasuurus enam kui kolm korda vähem (1.9% Vigala talundeist, Velisel 0.5%). Sedasama tuleb järeldada ka esitatud moratooriumi-avaldiste põhjal (kuni 15. sept. 1935. a. on moratooriumi-avaldisi esitanud 1.0% Velise talundeist, Vigalas 3.0%).

Teravilja- ja heinakasvatuse valdkond. Teravilja- ja heinakasvatuse valdkond haarab lõunapoolse osa Kullamaa ja suurema osa Märjamaa kihelkonnast (vt. joonist 8 : 2).

Võrreldes eelmise valdkonnaga, on põllumaa osasuurus siin vähem, kõikides 21.0—27.0% ümber. Valdkonnale on iseloomulik, et suhteliselt kõrge teravilja osatähtsuse juures (kasvupind kõigub 50—55% ümber) kasvatatakse maa keskmiste olude kohta võrdlemisi palju põlluheina (kasvupind 15.0—22.0%, maakeskm. 13.0%), mis suhteliselt viljakate põllumaaade juures loob soodsad eeldused loomakasvatuse arengule. Lina- ja kartulikasvatus on aga kõrvalplaanile surutud (lina kasvupind 1.6—2.8%; kartuli oma 3.6—4.4%). Kullamaa mehed ostavad tihtipeale koguni seemnekartulid Lääne-Nigulast.

Kesa osasuurus on maakeskmisest vähem (17.0—21.0%; maakeskm. 21.2%); ka esineb veel rohkesti umbrohukesi.

Maaparandustöödest alustati valdkonna lõunaosas sookultuuritöid juba käesoleva sajandi algul. Osa Teenuse jõe äärsetest taludest on kultiveerinud suurema osa oma looduslikest rohumaist. Tavaliste jõeäärsete heinamaade kõrval esineb kohati ka väärtuslike heintaimede koostisega aasaheinamaid. Valdkonnas kutsuti 1910. a. ellu ka esimene ühispiimatalitus (Kullamaa) Läänemaal. Need eeldused teevad arusaadavaks karjamajanduse taseme suhtelise kõrguse. Loomühikute ja lehmade arvult 100 ha põllumajanduslikult kasustatava maa kohta on valdkond võrdlemisi keskpärane (loomühikuid 25.0—28.0, maakeskm. 25.9; lehmi 11.4—12.1, maakeskm. 12.0). Kuid kontrollühingute võrgu tiheduselt (1935./36. k.-a. teotses valdkonnas 5 k.ühingut) on valdkond maakonnas esirinnas. Ka kontrollialuste lehmade osasuurus on suurem kui mujal Läänemaal. Friisitüübilise segakarja kõrval leidub rohkesti E. hollandi karja tõuloomi. Karjapida-

¹⁾ Sundoksjonile määratud talundite suhtarv on arvatud esmakordselt oksjonile määratud talundite arvu järgi.

mise tase on madalam valdkonna idaosas, kus mineviku pärimusena on kohati säilinud veel pullide kasvatamine müügiks.

Sigade arv 100 loomühiku kohta kõigub 3.2—5.3 vahel, olles suurem valdkonna idaosas, kus kasvatatakse ka rohkem põrsaid. Ent see arv ei iseloomusta enam seakasvatuse tänapäevast taset, sest Rapla—Virtsu raudtee, tuues lähemale Tallinna turu, on tõstnud silmatorikavalt seakasvatuse osatähtsust talundite organisatsioonis. Valdkonna idaosas on müügisigadeks peamiselt peekonsead, loode- ja lääneosades kasvatatakse aga veel rohkesti pekisigu.

Valdkond on lääneranniku kõrval neid väheseid nurki maakonnas, kus tegeldakse teadlikult hobuste tõuaretamisega. Hobuste aretamisel on tooniandev tori hobuste tüüp, sest valdkonnas on olemas tori täkkude paarituspunktid.

Lammaste protsent loomühikuist kõigub maakeskmise piirides, olles suurem ainult valdkonna idaosas (Haimre vl 6.0%), kus paiguti esinevad loopealsed krjamaad soodustavad selle loomakasvatusharu arengut.

Kodulinnukasvatuse vastu avaldab suuremat huvi valdkonna idaosas (Märjamaa vl-s kodulinde 100 loomühiku kohta 123; maakeskm. 69.9), mis on seletatav paremate turustamistingimustega.

Loomakasvatuse arengult on valdkond silmapaistvamaid maakonnas.

Aianduse tase on kõrgem maakonna lääneosas (ühe talundi kohta 18.0 viljapuud maakeskm. 14.8 vastu), kus aedade korrashoiu eest hoolitseb aiandusringi poolt palgatud assistent. Kuid üldiselt on aianduse osatähtsus väike teiste tootmisharude kõrval.

Metsandusel on talumajanduse kõrvalharuna suurem osatähtsus valdkonna idaosas (Haimre vl metsamaad 4.1% maakeskm. 1.8% vastu).

Talundite intensiivsema korrastuse ja põllumajandusliku rahvastiku suhtelise hõreduse tõttu (vt. kartogrammi nr. 13, 69. joon.), kasutatakse palgatööjõudu rohkem maakeskmisest. Palgatööjõudu kasutatakse vähem valdkonna idaosas, kus iga 100 töötava perekonnaliikme kohta tuleb 15.0 palgalist (maakeskm. 13.7). Valdkonna lääneosas kõigub palgaliste arv üksikuis valdades iga 100 töötava perekonnaliikme kohta 15.8—25.3 piirides, saavutades maakonna maksimaalse taseme valdkonna suurtalunditerikkas keskosas (Luiste vl-s 25.3). Ka taluperenaised võtavad osa talu välistöödest, kuid künnitöödel ei esine.

1929. a. toodangu arvestuse järgi on puhastatud kogutoodangu väärtus põllumajanduslikult kasustatava maa ha kohta 57 kr. ja ühe maaelaniku kohta 265 kr. Kuid siin tuleb võtta teatavaks, et need arvud ei kajasta valdkonna toodangu tõelist suurust, sisaldades ka vähese põllumaa osasuurusega ja põllumajanduslikult ekstensiivse Kullamaa kihelkonna põhjapoolse osa toodangu, mis oma põllukasutussüsteemilt ei kuulu teravilja- ja heinakasvatuse valdkonda.

Varanduslikult jõukuselt ületab valdkond maakeskmist. Ühe ha põllumaa kohta tuleb keskmiselt varandust 262 kr. (maakeskm. 246 kr.) ja ühe töötava perekonnaliikme kohta 2742 kr. (maakeskm. 2146 kr.).

Võlakoormis annab end maakeskmisest teravamini tunda. 1930.—35. a. on sundoksjonile määratud 2.6% talundeist maakeskm. 1.6% vastu.

Teraviljakasvatuse valdkond. Teraviljakasvatuse valdkond haarab Läänemaa lõuna- ja edelaosa, Matsalu lahest kirdes asetseva Martna khk-a, Kullamaa khk-a keskosa ja Ridala khk-a lõunaosa (vt. joon. 8 : 4). Põllumaa osasuurus kõigub 17.3—25.9% vahel (maakeskm. 20.5%).

Põllukasustussüsteemi ühekülgisust iseloomustab suur teravilja kasvupind (51—61%) ja maakeskmist ületav kesa osasuurus (20.5—25.5%), mis tingitud mullastiku iseloomust, valdkonna lääneosa tihedast rahvastikust ja mineviku pärimusena säilinud ekstensiivsest maakasustamisviisist. Kuid kartulit, lina ja põlluheina kasvatatakse maakeskmisest vähem (kartuli kasvupind 4.5—7.3%, maakeskm. 7.4%; lina kasvupind 0.8—2.3%, maakeskm. 2.1%; ristiku kasvupind 5.8—11.7%, maakeskm. 13.0%). Teatud erandiks on ainult valdkonna kaguosa, kus ristiku kasvupind ületab maakeskmise (Veltsa vl 14.9%, Paadremaa 15.9%).

Valdkonnas esineb veel laialdaselt 4-väljaline külvikord. Üksikuist kultuuridest kasvatatakse kohati palju nisu (Kirbla vl 6.1%, maakeskm. 4.5%, vt. kartogrammi nr. 7, 2. joon.) müügi otstarbeks. Samuti on Matsalu lahe ümbruskonnas odral suur kasvupind (Kirbla, Martna ja Massu vl-s odra kasvupind 17.3—19.6%), milline vili etendab müügiartiklina tähtsat osa. Üksikuist põlluviljadest pälvib tähelepanu lõuna pool Matsalu lahte harrastatav rohke hernekasvatamine; see kaunvili ostetakse koha peal ja realiseeritakse ülesostjate poolt Pärnu turul.

Hoolimata ühekülgsest põllumaa kasustamisest ja vähesest põlluheina kasvatusest avaldab valdkond tugevat loomakasvatustendentsi. Nii võistleb valdkonna lõuna- ja Matsalu lahte ümbritsev osa loomühikute arvult 100 ha põllumajanduslikult kasutatava maa kohta põlluheina-, teravilja- ja linakasvatuse valdkonnaga (Martna vl 30.4, Kirbla vl 30.6, Saulepi vl 30.1, Vigala vl 30.3), lehmade arvult koguni ületades selle maakonna intensiivseima valdkonna (lehmi Sinalepa vl-s 14.0, Martna vl-s 14.1, Kirbla vl-s 13.9, Lihula vl-s 13.6, Saulepi vl-s 14.0; põlluheina-, teravilja- ja linakasvatuse valdkonnas 13.5). Piimakarja suurem osatähtsus valdkonna selles osas on seletatav saagirikkamate looduslike rohumaadega ja hästikorrastatud ühispiimatalitustega (Lihula, Massu, Varbla), mis tugevamaid maakonnas.

Kuid karjatoodang on tunduvalt madalam maakonna intensiivsemate valdkondade toodangust, nagu see ilmneb ka karjakontrolli andmeis (keskmine võirasva toodang 1933./34. k.-a. lehma kohta aastas: Lihula k.-ühingus 80.2 kg, Varbla k.-üh. 71 kg; Paatsalu k.-üh. 63.2 kg v.-r.). Madalam karjatoodang on seletatav suhteliselt suure lehmade arvuga põllumajanduslikult kasutatava maa kohta ning talundite organisatsioonist ja maasaakidest sõltuva vähesest ristiku- ja jõusööda kasustamisega piimakarja söödaratsioones. 1935./36. k.-a. tõusis Lihula

k.-ühingus keskmine võirasva toodang lehma kohta aastas 95.9 kg, kuid samal aastal lõpetasid tegevuse Varbla ja Paatsalu k.-ühingud.

Karjapidamistaseksemel ekstenziivsemaks valdkonna osaks on vähese põllumaa ja madalate maasaakidega kagu- ja põhjaosad (Veltsa ja Koluvere—Kalju vl), kus lehmade arv 100 ha põllumajanduslikult kasutatava maa kohta on alla 10 ja karjapidamine alles viimasel ajal hakkab kultiveeritavate uudismaade arvel nihkuma sõnnikurjapidamise tasemelt.

Ka sigade osatähtsus loomakasvatases on erinev. Sigade % loomühikuist on alla maakeskmist Matsalu lahte ümbritsevas osas, kus teravili etendab müügiartikliina suuremat osa, kuid saavutab maakonna maksimaalse taseme valdkonna lõuna- ja kaguosades (sigu 100 loomühiku kohta maakeskm. 3.9, Matsalu lahte ümbritsevais valdades 3.0—3.4, Saulepi vallas 6.9, Veltsa vl-s 7.0). Seakasvatuse kõrge osatähtsus valdkonna kagu- ja lõunaosas on peamiselt seletatav pekisigu nõudva Pärnu turu mõjuga ja kohapealsete sissejuurdunud harjumustega talundite majandamisel.

Selles suhtes on tähelepanuvääriv valdkonna kaguosa (Veltsa vl), kus seakasvatuse tähtsus seisab peamiselt põrsaste müügis. Põrsaid toimetatakse müügile Lihula turu kaudu ja maakonna vähese põrsaste kasvatamise tõttu varustab „Veltsa mees“ põrsastega ka põhjapoolseid kihelkondi kuni Haapsaluni. Müügisigadeks on peamiselt pekisead (100 sea kohta kuni 6 kuu vanuseid 38.3—56.7). Mujal valdkonna osades seal müügiartikliina suurt tähtsust ei ole.

Hobusekasvatuse vastu tuntakse suuremat huvi rannikuosas, kus aretatakse väikesekasvulist eesti hobust.

Lambakasvatuse osatähtsus on suurem läänerannikul (lambaid 100 loomühiku kohta Massu vl-s 6.1, mujal 3.5—5.2; maakeskm. 5.0), kus loopealsed karjamaad põhjustavad selle loomakasvatusharu osasuurst.

Aianduses tuntakse lõuna pool Matsalu lahte suuremat huvi puuviljakasvatuse vastu ja Lihulas kutsuti viljapuuaedade asutamiseks üleriiklikult esimesena ellu aiandusring, kes peab ametis kaht aia-assistenti. Viljapuuaedade rohkuselt on maakonnas esikohal põhja pool Matsalu lahte asetsev valdkonna osa (Sinalepa vl), kus aianduse kui tootmisharu osatähtsus on suurem kui teistes maakonna osades.

Metsandus omaette tootmisharuna ei tule talude majandamisel arvesse metsamaa vähesuse tõttu.

Tööjõu kasutamisel pälvib märkimist naiste suurem osatähtsus välistööl. Naiste esinemine künnitööl on võrdlemisi tavaline. Pole harulduseks ka naiste osavõtt metsatööst, ja Matsalu lahe ümbruskonnas (Martna vl-s) võib kohata naisi koguni kraavitööl. Hooajatööstest (suvilised, kuulised) palgatööjõud koosneb peamiselt saarlastest. Palgatööjõudu kasutatakse vähem Matsalu lahest põhja pool ja kagus asetsevas valdkonna osas (Koluvere—Kalju, Lähtru, Martna, Veltsa vl), kuid mujal ületab palgatööjõu osasuurus maakeskmist (100 töötava perekonnaliikme kohta palgalisi 16.1—24.3).

1929. a. arvestuse järgi oli põllumajanduslik kogutoodang selles valdkonnas 66 kr. põllumajanduslikult kasustatava maa ha kohta ja 302 kr. ühe maaelaniku kohta. Taimekasvatuse toodangus ilmneb suur toiduteravilja osatähtsus (19.4% kogutoodangust).

Talundite varanduste väärtus nii 1 ha kui ka maaelaniku kohta on alla maakeskmise (põllumajanduslikult kasustatava maa ha kohta 210—238 kr., maakeskm. 246 kr.). Kehvemaid valdkonnas on lääne-rannik (Paatsalu vl), kus ühele töötavale perekonnaliikmele tuleb varandusi ainult 1872 kr. maakeskmise 2146 kr. vastu.

Arvestades 1930.—35. a. sundoksjonile määratud talundite osasuurst, on võlakoomise surve raskem valdkonna põhja-, kagu- ja lõunaosades (sundoksjonile määratud Koluvere—Kalju vl-s 2.7%, Paadremaa vl-s 3.8%, Saulepi vl-s 3.0% talundite arvust). Alla maakeskmise on sundmüügile määratud talusid Matsalu lahe ümbruskonnas (0.6—1.6%), kus äratub tähelepanu, et sundoksjonile määratud talundite osasuurus on vähim (0.6%) põllumajanduslikult ettevõtlikus Massu vallas.

Teravilja-kartulikasvatuse valdkond. Teravilja-kartulikasvatuse valdkonna moodustavad maakonna põhja- ja kirdeosad, kus mullastik koosneb peamiselt madalapõhjalistest rühk- ja liivmuldadest (vt. joon. 8 : 3).

Võrreldes maakeskmisega ja teiste valdkondadega, on põllumaa osasuurus teravilja-kartulikasvatuse valdkonnas minimaalne, kõikides ainult 9.4—18.4% piirides valdkonna suuremas osas. Üksnes Haapsalu lahest lõunas ja kagus asetsev valdkonna osa (Asuküla, Võnnu ja Taebla vald) ületab põllumaa osasuuruselt maakeskmise (põllumaad u. 22.0% talundite maast maakeskm. 20.5% vastu). Valdkonna naturaalmajanduslik iseloom väljendub reljeefset põllumaa kasutamises (suur kesa protsent). Põllumaa vähesesest, rahvastiku tihedusest, mullastikust, turustamistingimustest ja naturaalmajapidamissüsteemile iseloomulikust maakasustamisest sõltuvalt kasvatatakse valdkonnas palju toiduteravilja ja kartuleid, minimaalne on aga põlluheina, lina ja osalt ka loomasöödateravilja kasvatamine võrreldes intensiivsemate valdkondadega. Põllumaa intensiivsemat kasustamist takistab kohati (Taeblas, Vormsis) ka esinev lapimaade süsteem.

Toiduteravilja osatähtsus peegeldub peamiselt kesa protsendis, mis on silmatorkavalt suur valdkonna tihedalt rahvastatud lääneosas (kesa 21.6—30.0%; maakeskm. 20.4%. Vt. kartogramme nr. 5, 2. joon. ja 13, 7. joon.).

Üksikuist toiduteravilja liikidest osutab tugevat teraviljakasvatustendentsi rohke suvinisu kasvatamine valdkonna lääneosas (nisu all 5.8—8.8% põllumaast), mis on suuremaid nisukasvatuse valdkondi Läänemaal (vt. kartogrammi nr. 7, 2. joon.).

Valdkonda iseloomustab suur kartuli kasvupind (8.1—22.4%, maakeskm. 7.4%), mis on tingitud kasvunõudeile vastavast mullastikust ja turustamistingimustest (Tallinna turu ligidus — valdkonna idaosas ja kartuli eksportimine Rootsi — valdkonna lääneosas).

Lina kasvunõudeile ebakohaste mullastikuolude tõttu on lina kasvupind valdkonnas vähene, kõikudes 0.2—1.2% vahel põllumaast maakeskmise 2.1% vastu (vt. kartogr. nr. 9, 2. joon.).

Põlluheina kasvupind on alla maakeskmise (0.8—11.2%, maakeskm. 13.0%), mis on seletatav ebakohase mullastiku, põllumaa vähesuse ja põllumaa naturaalmajapidamissüsteemile omase kasustamise viisiga. Tavaliselt on 4-välja külvikord: kesa, talvvili, kartul + oder, kaer + segavili; või aga kesa, talvvili, kartul, oder + kaer.

Madalate saakide, põllumaa vähesuse ja inimtoidu viljade tootmisele rakendamise tõttu on loomühikute arv 100 ha põllumaj. maa kohta alla keskmise, kõikudes valdkonna üksikutes osades 19.7—26.4 vahel maakeskm. 25.9 vastu. Karjapidamistaseme madalust iseloomustab karjakontrollühingute puudumine ja kevadel massiliselt esinev kondinõrkus talukarjades. Karjamajanduse arengut takistab muu hulgas ka tugevamate ühispiimatalituste puudumine valdkonna põhjaosas.

Ka sigu peetakse vähe, hoolimata rohkest kartulikasvatusest (100 loomühiku kohta 2.2—5.1 siga, maakeskm. 3.9 siga). Seapidamise arengu peamiseks takistavaks teguriks on söödateravilja vähesus. Sigade osatähtsus on suurem valdkonna hõredalt asustatud idaosas (sigu 100 loomühiku kohta Sooniste vl-s 5.1), kus selle loomakasvatuse arengut soodustab Tallinna turu ligidus.

Üksikuist loomakasvatuseharudest on valdkonnale iseloomulik, et lambakasvatuse osatähtsus ületab maakeskmise (lambaid 100 loomühiku kohta 4.6—10.5 maakeskm. 5.0 vastu). See on seletatav loopealsete karjamaade esinemisega valdkonna loode- ja idaosades, samuti ka valdkonna loodeosa tihedamast rahvastusest sõltuva naturaalarustuse suurema vajadusega (vt. kartogrammi nr. 13, 7. joon.).

Väiketalundite rohkusest, rahvastiku tihedusest ja talundite ekstensiivsest organisatsioonist sõltuvalt kasustatakse valdkonna lääneosas palgatööjõudu vähem maakeskmisest (100 töötava perekonnaliikme kohta 9.3—13.5 palgalist, maakeskm. 13.7).

Põllumajanduslik toodang (Matsalu lahest lõunas asetseva lääne-ranniku kõrval) on valdkonna lääneosas (Noarootsi, Lääne-Nigula) madalamaid maakonnas, moodustades 1929. a. arvestusel ühe maaelaniku kohta ainult 232 kr. ja ühe ha põllumaj. maale 54 kr. Kartuli- ja lambakasvatuse toodangute osasuurus (kartul 10.2%, lambakasvatus 8.6% puhastatud kogutoodangust) on teravilja-kartulikasvatuse valdkonna lääneosas maksimaalne maakonna kohta.

Vastavalt madalale põllumajanduslikule toodangule ja tihedale rahvastikule on valdkond varanduslikult kehvemaid maakonnas.

Enamasti tuleb ühe töötava perekonnaliikme kohta varandust alla 2000 kr. (maakeskm. 2146 kr.). Ühe töötava perekonnaliikme kohta on varandusi minimaalselt tihedaimalt asustatud loodeosas ja maksimaalselt hõreda asustusega idaosas (Noarootsis 1464 kr., Soonistes 2450 kr. Vt. kartogrammi nr. 15, 7. joon.). Varanduste väär-

tust ühe töötava perekonnaliikme kohta suurendab valdkonna loode- ja idaosade metsarikkus (metsa Noarootsis 13.5%, Soonistes 14.0% varanduste väärtusest), mis maksimaalne maakonnas. Ühe ha põllumajanduslikult kasustatava maa kohta tuleb varandusi 186—276 kr. (maakeskm. 246 kr.).

J. Grünthal'i foto.

9. joonis. Läänemaa pöps.

Võlakoormise surutis suureneb pidevalt läänest itta, nagu see ilmneb sundoksjonile määratud talundite osasuures (1930.—35. a. sundoksjonile määratud Vormsis 1.3%, Paslepa vl-s 1.9%, Oru vl-s 2.6%, Palivere vl-s 2.9%, Piirsalu vl-s 4.0% ja Sooniste vl-s 11.0% talundite arvust). Sundoksjonile määratud talundite kohta regionaalselt annab ülevaate kartogramm nr. 16, 7. joonisel.

THE PROVINCE OF LÄÄNEMAA.

A Study in Agricultural Geography.

by

J. VIIDANG.

GENERAL PICTURE.

The Province of Läänemaa, the extreme north-western province of Estonia, belongs entirely to the post-glacial subaquatic region, below the former marine boundaries ¹⁾. Poor gravel soils on a low flat limestone base, large swamps, and between swampy, wooded meadows — patches of easily draining sandy soils or clay soils, suffering from superfluous water, — this is a short characteristic of the soils of the Province of Läänemaa.

Land utilization, depending from the nature of the soil, shows patches of cultivated land, standing like islands on higher places, surrounded by soils, suffering from superfluous water. This latter explains the relatively small extent of arable land in the Province. As compared with other provinces and with the average for the whole country, the Province of Läänemaa, with only 20.5% of arable land, occupies a place preceding the last, and exceeds, from the standpoint of relative importance of arable land, only the Province of Saaremaa (15.7%).

In regard to the area under meadows and pastures, however, the Province of Läänemaa surpasses the country's average. With 40.6% of meadow land, Läänemaa occupies the first place among other provinces, and a second place in regard to pasture land, 29.5%. The natural grasslands of the Province in their present condition do not permit a highly developed state of cattle keeping, as the land, suffering from superfluous water, does not provide sufficient feed for cattle. After proper cultivation, however, these extensive grasslands will present ample possibilities for the development of cattle farming. Beginning with the cultivation of pastures has already been made by individual farmers, and mainly around dairies.

As may be noted from the relative importance of fallows, the utilisation of field lands is comparatively extensive in this Province. According to the 1929 Agricultural Census, the percentage of land under fallows was 21.2, and on the average a 4—5 field system predominated. The four field rotation system (fallow, winter grain, bar-

¹⁾ See Edg. Kant, Problems of Environment and Population in Estonia. *Publ. Sem. Univ. Tartuensis Oec.-Geogr.*, No. 7. 1934.

ley+potatoes, oats), growing of more food grain and very little clover, is conditioned by the shortage of field land, poor soils, and by the low level of agricultural development in general, the latter being explained by hard natural conditions, by the long period of the system of leasehold farming, poor transport facilities, which prevailed up to the recent times, and by the inherent conservativeness of the farmers. That a steady development of land cultivation is taking place, may be seen when comparing the average area of field land under grain in 1925—29 and in 1935. This comparison shows an increase of 11.1%, and may be attributed mainly to the cultivation of virgin lands. During the same period, the total field land area increased by 9.0%.

Due to the general shortage of field land, the number of animal units per 100 ha of agricultural land (25.9) is smaller than the average for the whole country (31.8). Of the total number of animal units 55.3% are made up by cows (average for the country 56.0%); horses make up 35.8% (against 32.7%); sheep 5.0% (4.6%); and pigs 3.4% (6.7%). The number of cows has increased during the last decade (1924—34) by 22.7%, which shows a development of dairy cattle keeping. The relative importance of pure bred cattle, however, is still very low. Of the cattle breeds, the following breeds predominate: Dutch-Frisian, red, and native breed.

Considering the small relative importance of field land, the Province of Läänemaa is richly supplied with horses, one horse of a working age coming per 3.8 ha of field land. Of the horse breeds Estonian breed predominates on coast, while in the interior heavier breeds are preferred.

The low level of development of pig keeping is shown by the relatively small number of pigs, which is lower than the average for the whole country. Thus, according to the 1929 Agricultural Census the number of pigs per 100 ha of agricultural land was in the Province of Läänemaa only 5.6, which is the lowest for all provinces (average for the country 9.8). Some success in pig keeping has been attained during the last years in breed improvement work. In consequence the type of the pigs has changed during the present decade. The fat pigs predominate among pigs kept for selling purposes, while the breeding of bacon pigs is being developed mainly in the southern part of the Province, in the Rapla-Wirtsu railway region.

Of other agricultural activities besides farming, mention must be made of gardening, the relative importance of which activity in Läänemaa is, however, still below the average for the whole country.

The development of gardening is in many instances hampered by the high level of ground water. Moreover, younger trees suffer greatly from cancer. In the composition of fruit trees, the high percentage of pear and plum trees must be noticed, which is explained by the prevailing light soils and warm winters.

Vegetables are cultivated mainly for the satisfaction of own requirements.

Because of the scarcity of forests (1.8% of total farm land), and particularly due to the fact that forests are composed primarily of meadow and pasture forests, forestry does not play any important part as a side line of agriculture.

REGIONAL SURVEY.

In respect of the system of land utilisation and the organisation of farms, the Province of Läänemaa may be subdivided into the following regions (see Chart No. 8, page 21):

1. The region of field hay, grain and flax cultivation is located in the south-eastern part of the Province (Vigala and Velise communes), and is from the standpoint of farming, the most intensive region. Here the percentage of field land varies from 36.2—36.8 of the total farm land, and the percent of land under fallows is lower than anywhere within the boundaries of this Province. As regards the nature of soils, this is the region of deep clay soils, which are particularly suitable for field hay and flax cultivation, but unsuitable for potato growing.

Because of the higher yields of field crops and the higher percentage of field land, this region ranges first in the Province also in respect of animal raising, of which activity the dairly cattle keeping has the highest relative importance.

Due to the diversity in the organisation of farms, the total net production of agricultural land per ha (83 kronas) as well as per capita of agricultural population (313 kronas) is the highest in the Province. At the same time, this region is also the richest in respect of the value of farm properties; 384—409 kronas worth of property coming per one ha of agricultural land, and 3298 kronas worth of property coming per one occupied family member.

2. The region of grain and hay cultivation embraces the southern district of Kullamaa and the greater part of the district of Märjamaa.

As compared with the above mentioned region, the relative importance of field land is here lower, only between 21—27%. Regardless of the relatively great importance of grain cultivation (50—55% of the total area under cultivation), a characteristic feature of the region is also extensive field hay cultivation (15—22%) which together with relatively fertile field lands, creates favourable conditions for the development of animal raising. Although in respect of animal units and the number of cows per ha of agricultural land this region occupies a middle position, yet in respect of the density of the net of cattle control societies, this region stands on the first place. Here the number cows on test is also greater than anywhere else in the Province.

Because of the more intensive organisation of farm households, and for other reasons, the value of the total net production per ha of agricultural land amounts to 67 kronas, and per one inhabitant to

265 kronas; 262 kronas worth of farm property coming per one ha of agricultural land and 2742 kronas per one occupied family member.

3. The region of grain cultivation covers the southern and south-western parts of Läänemaa, the district of Martna lying to the north-east of the Bay of Matsalu, the central part of the district of Kullamaa, and the southern part of the district of Ridala.

Here the relative importance of field land of the total farm land varies from 17.3—25.9%. The onesidedness of the system of field land utilisation is characterized by a high percentage of land under grain (51.0—61.0%), and by a comparatively high relative importance of fallows (20.5—25.5%), both being due to the character of the soil and to an extensive method of land utilisation, inherited from the past.

The four-field system of rotation is still practised in this region. In spite of the onesidedness of the land utilisation, and of the small extent to which field hay is being cultivated, this region shows a strong tendency for cattle farming. However, the production of cattle is considerably lower than that of the more intensive regions described above. This is conditioned by a relatively large number of cows to agricultural land, by the organisation of farm households, and by the small use of clover and concentrated feed in the feed ration of the dairy cattle, the latter being due to low yields.

According to the 1929 calculations, the total agricultural production of this region was 66 kronas per ha of agricultural land and 302 kronas per rural inhabitant. The value of farm properties per ha amounted to 210-238 kronas, and is lower than the average for the whole Province. The same may be said of the per capita value of the total farm properties, which on the poor coastal lands (Matsalu community) amounts to only 1872 kronas.

4. The region of grain and potato cultivation. This region the northern part of the Province where the soil is composed primarily of low gravel and sandy soils. As compared with other regions, the area under arable land is here at the minimum, varying between 9.4—18.4% of the total farm land. Due to the limited area under fields, density of population, character of soil, conditions of marketing, and to the method of land utilisation, which is characteristic to the prevailing form of household economy, mainly food grain and potatoes are cultivated; the cultivation of field hay, flax and feed grain is very inconsiderable. In some places, like the Island of Vormsi, the system of dividing field into stripes is practised, which does not permit a more intensive utilisation of fields.

The relative importance of food grain cultivation is reflected in the high percentage of land under fallows (21.6—30.0%). A suitable soil and conditions of marketing favour potato cultivation, 8.1—22.4% of the arable land being under potatoes. Nearness of Tallinn to the eastern part of the region, and the possibility to export potatoes to

Sweden from the western part of the region, make the marketing of the potato crop possible.

Owing to the low yields, scarcity of field land, and to the cultivation of food grain, the number of animal units to the total agricultural land is considerably lower than in the regions described above. The low level of cattle keeping is stressed by the absence of cattle control societies, and by the absence of larger co-operative dairies in the northern part of the region. Though potatoes are grown extensively, the number of pigs kept is small. The main obstacle to the development of pigs keeping lies in the shortage of feed grain.

The agricultural production of the western part of the region is the lowest for the whole Province, amounting to only 54 kronas per ha of agricultural land, and to 232 kronas per rural inhabitant.

Conditioned by the low production of agricultural products, as well as by the density of population, the region is poor also in respect of the total value of farm properties. Thus, in the Noarrootsi the value of farm properties per one occupied family member amounts to 1464 kronas, and per ha of agricultural land — to 186 kronas.

Charts.

Page 6.

- 1 — The percentage of farms purchased of the total number of farms.
- 2 — The percentage of farms of over 30 ha of the total number of farms.
- 3 — The percentage of small farms (up to 20 ha) of the total number of farms.

Page 9.

- 4 — The percentage of field land of the total farm land.
- 5 — The percentage of land under fallows of the total field land.
- 6 — The percentage of field hay.
- 7 — The percentage of wheat.
- 8 — The percentage of potatoes.
- 9 — The percentage of flax.

Page 14.

- 10 — Number of animal units per 100 ha of agricultural land.
- 11 — Number of cows per 100 ha of agricultural land.
- 12 — The percentage of sheep of the total number of animal units.

Page 19.

- 13 — Number of inhabitants per 100 units of yield land.
- 14 — Number of paid labourers per 100 occupied family members.
- 15 — Value of farm properties in kronas per one occupied family member.
- 16 — The percentage of farms destined to obligatory auctioning during 1930—35.
- 17 — Number of hay mowers per 1000 ha of agricultural land.
- 18 — The percentage of ploughs with two and more grooving-planes of the total number of ploughs.

Page 21.

- 1 — The region of field hay, grain and flax cultivation.
- 2 — The region of grain and hay cultivation.
- 3 — The region of grain cultivation.
- 4 — The region of grain and potato cultivation.

Tartu Ülikooli Majandusgeograafia Seminari Üllitised.

Publicationes Seminarii Universitatis Tartuensis Oeconomico-Geographici.

Série d'Études géographiques et économiques dirigée par

EDGAR KANT,

professeur de géographie économique à l'Université de Tartu, Estonie.

- Nr. 1. Edg. Kant: Linnaliste elatisstandardite astendus. — Gradation des subsistance-types urbains. Résumé méthodique: Traitement de la consommation dans l'économie politique et la géographie économique. — Tartu 1931.
- Nr. 2. Joh. Maide: Eesti minemiraioonid. — The Agricultural Marketing Regions in Estonia. — Tartu 1931.
- Nr. 3. Edg. Kant: Valga geograafiline ja majanduslik ülevaade. — Valga. Étude géographique et économique d'une ville frontrière. — Tartu 1932.
- Nr. 4. Edg. Kant: Geograafia, sotsiograafia ja antropo-ökoloogia. — Géographie, sociographie et l'écologie humaine. — Tartu 1933.
- Nr. 5. Endel Grepp: Eesti laadad. — Fairs of Estonia. — Tallinn 1934.
- Nr. 6. Karl Orviku: Sörve loodus ja inimene. — L'homme et la nature à Sörve. — Tartu 1934.
- Nr. 7. Edg. Kant: Problems of Environment and Population in Estonia. — Tartu 1934.
- Nr. 8. J. Nuut: Talundite rahvastikutihedusest Eestis. — On the Density of Farm Population in Estonia. — Tartu 1934.
- Nr. 9. Edg. Kant: Estlands Zugehörigkeit zu Baltoskandia. — Tartu 1934.
- Nr. 10. Edg. Kant: Estland och Baltoskandia. — Eesti ja Baltoskandia. Lisand Läänemere maade geograafia ja sotsiograafia. — Tartu 1935.
- Nr. 11. J. Kalviste: Põlevkivisaaduste väljaveo areng Eestis. — Development of the Export of Oil Shale Products in Estonia. — Développement de l'exportation des produits du schiste bitumineux en Estonie. — Tartu 1936.
- Nr. 12. E. Krepp: Tekstiilsaaduste müük ja siseturumaht Eestis. — Marketing of Estonian Textile Goods, and the Capacity of Domestic Market. — Tallinn 1936.
- Nr. 13. E. Krepp: Tekstiilsaaduste hindade kujunemine ja turuolukord Inglises, Saksas ja Eestis. — Prices of Textile Goods and Conditions of Markets in United Kingdom, Germany and Estonia. — Tallinn 1936.
- Nr. 14. J. Kalviste: Jaagarahu rahulubjakivi väljaveo areng ja väljavaated. — Développement de l'exportation du calcaire de récif de Saaremaa et perspectives sur son avenir. — Tartu 1936.
- Nr. 15. Edg. Kant: Rahvastikutiheduse levingust ja muudatusist Tartus. — Essai sur la répartition de la population à Tartu. — Tartu 1937.
- Nr. 16. E. Kareda: Tartu ärilast ja äridest. — On the Business Center of Tartu. — Tartu 1937.
- Nr. 17. E. Krepp: Läänemaa tööstus ja kaubandus. — The Province of Läänemaa. A Study in Industrial and Commercial Geography. — Tartu 1937.
- Nr. 18. J. Viidang: Läänemaa põllumajandus. — The Province of Läänemaa. A Study in Agricultural Geography. — Tartu 1937.
- Nr. 19. E. Reinwaldt: Läänemaa kalandus. — Die Fischerei von Läänemaa. — Tartu 1937.
- Nr. 20. A. Lillema: Läänemaa mullastik. — Die Bodentypen von Läänemaa. — Tartu 1937.

A 18.

7721

i 33343883